

Sterker uit de startblokken

Een waarden-gedreven
evaluatieonderzoek naar
de opbrengst van het vak
burgerschap in het mbo

November 2022

“Burgerschapsonderwijs draagt bij aan de voorbereiding van studenten op volwaardig functioneren in en deelname aan de maatschappij. In Nederland betekent dat samenleven met respect voor elkaar, voor de democratie en de rechtsstaat en voor de vrijheden die iedereen heeft.”

Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Voorwoord

Het burgerschapsonderwijs heeft stevig wortel geschoten in het mbo. Het besef dat studenten meer mee dienen te krijgen dan cognitieve- en beroepsvaardigheden wordt breed gedeeld. Het is belangrijk dat degenen die van het mbo komen volwaardig mee kunnen doen in de samenleving.

ROC Friese Poort heeft het voortouw genomen in de invulling van het burgerschapsonderwijs en voegt daarbij de ambitie van een brede vorming krijgen met een levensbeschouwing. Het was een voorrecht om de uitnodiging te krijgen onze op waarden gebaseerde evaluatie uit te voeren. De vraag was eenvoudig en direct: doen we het goede met ons burgerschapsonderwijs? Dat ROC Friese Poort bereid was om ons inzicht te geven in de praktijk van het burgerschapsonderwijs getuigt van moed. Want wie kan van tevoren zeggen wat wij aantreffen?

Wij zijn ervan overtuigd dat de resultaten van dit onderzoek zinnig zijn voor de mensen van ROC Friese Poort. Onze opzet is geslaagd wanneer docenten en coördinatoren van het burgerschapsonderwijs uit de resultaten inspiratie putten om nog meer impact te genereren dan ze al doen.

De vele gesprekken die we hebben gevoerd met het bestuur, de practor, docenten, studenten, verscheidene stakeholders en een groep externe deskundigen waren zonder uitzondering stimulerend en verhelderend. Vooral de gesprekken met studenten maakten indruk op ons. Hun eerlijkheid en directheid waren ontwapenend. We danken al onze gesprekspartners. Wij zijn in het bijzonder Koen Vos erkentelijk voor de inzet en het enthousiasme waarmee hij ons begeleid heeft.

De op waarden gebaseerde evaluatie die wij uitgevoerd hebben, blijkt goed zicht te geven op de effectiviteit van het burgerschapsonderwijs. Het is van belang deze evaluatie geregeld te herhalen, en ook afgestudeerden te betrekken. De betrouwbaarheid van deze evaluatie zal toenemen naarmate ze vaker gedaan wordt en andere instellingen haar ook laten doen.

Dr. Vijay Gangadin MBA
Partner AethiQs

Prof. dr. Arjo Klamer
Wetenschappelijk leider Instituut Voor
Maatschappelijke Relevantie

Inhoudsopgave

Management samenvatting	8	Resultaten	30
Inleiding	15	Dimensie 1: Waarom zijn we relevant?	30
Methode	19	Dimensie 2: Hoe geven wij betekenis aan deze relevantie?	34
Dimensie 1: Relevantie en legitimiteit	19	Dimensie 3: Waaruit kunnen wij deze betekenis afleiden?	39
Dimensie 2: Besturingsfilosofie	20	Dimensie 4: Kunnen wij zien dat wij echt van betekenis zijn?	48
Dimensie 3: Bedoelingen	20	Conclusies en aanbevelingen	65
Dimensie 4: Beweging en betekenis	21	Slotwoord	69
De onderzoeksmethode in hoofdlijnen	21	Referenties	70
Onderzoekontwerp sluit aan bij de leefwereld van studenten	26	Het onderzoeksteam	73
Werving van deelnemers en dataverzameling	27	Colofon	74
Data-analyse	28		

Management samenvatting

Burgerschapsonderwijs beoogt bij te dragen aan de voorbereiding van mbo-studenten op volwaardig functioneren in en deelname aan de samenleving. Dat is bevorderlijk voor het welbevinden van mbo-studenten en het functioneren van de samenleving. Het burgerschapsonderwijs in Nederland is een wettelijke verplichting voor scholen.

Hoewel de politiek en scholen substantieel investeren in de burgerschapsvorming van studenten, weten we nauwelijks wat het burgerschapsonderwijs oplevert. Zorgt het burgerschapsonderwijs ervoor dat studenten sterker uit de startblokken komen?

ROC Friese Poort leidt op voor een vak én het leven en profileert zich op het gebied van de burgerschapsvorming van studenten. Het College van Bestuur van ROC Friese Poort (hierna: het bestuur) wil weten of de ambities op dit gebied worden waargemaakt. Daarom gaf het bestuur het onafhankelijke Instituut Voor Maatschappelijke Relevantie (IVMR) de opdracht om de opbrengst van het burgerschapsonderwijs te evalueren. Hiertoe hanteerde het onderzoeksteam onder leiding van prof. dr. Arjo Klamer een waarden-gedreven evaluatiemethode. In deze onderzoeksmethode formuleert het onderzoeksteam samen met het bestuur de bedoeling(en) van het burgerschapsonderwijs. De bedoelingen worden gebruikt om de effectiviteit van het burgerschapsonderwijs te meten. Zo doet deze benadering recht aan de missie, visie en identiteit van ROC Friese Poort.

De bedoelingen vertegenwoordigen waarden. De bij studenten geobserveerde veranderingen in waarden (en mogelijk gedragingen) zijn het uitgangspunt om de effectiviteit van het burgerschapsonderwijs te beoordelen. De vijf bedoelingen die samen met ROC Friese Poort tijdens dit onderzoekstraject zijn geformuleerd luiden als volgt:

Door het vak burgerschap...

1. ...vinden studenten het belangrijker om zich met politiek bezig te houden;
2. ...vinden studenten kritische denkvaardigheden belangrijker;
3. ...vinden studenten het belangrijker zich medeverantwoordelijk te voelen voor de samenleving;
4. ...hebben studenten een sterker geloof dat ze met hun toekomstige beroep een zinvolle bijdrage kunnen leveren aan de samenleving;
5. ...vinden studenten het belangrijker zich in te leven in het perspectief van andersdenkenden.

Naast het meten van de effectiviteit van het vak burgerschap ten aanzien van deze bedoelingen, beoogde dit onderzoek om handelingsperspectief te bieden ter verbetering van het burgerschapsonderwijs. Om beide doelen te bereiken sprak het onderzoeksteam in de periode van februari tot september 2022 met studenten (jongerenonderwijs), docenten en andere stakeholders. De resultaten van dit onderzoek zijn gebaseerd op een bureaustudie, zes interviews met stakeholders (n=7), zeven focusgroepen met studenten (n=41), drie focusgroepen met docenten (n=12), een begeleide digitale vragenlijst onder studenten (n=315), en een expertgroep (n=8).

Het bestuur kan de inzichten van dit onderzoek gebruiken om meer draagvlak voor de visie op burgerschapsvorming te creëren. Ook helpen de inzichten om naar stakeholders te verantwoorden 'hoe' de school bezig is met de burgerschapsvorming van studenten en 'waarom' dit al dan niet voor mag gaan op andere belangen, bijvoorbeeld arbeidsmarkttekorten. Voor coördinatoren en docenten bieden de resultaten handvatten om docenten beter te ondersteunen en de dagelijkse onderwijspraktijk te verbeteren.

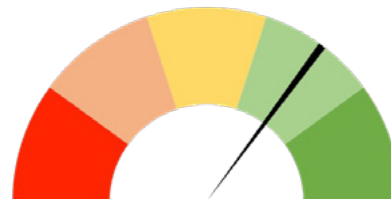
Hoofdbevindingen 1 en 2 gaan over de effectiviteit van het burgerschapsonderwijs ten aanzien van de vijf bedoelingen.

Hoofdbevinding 1: Het burgerschapsonderwijs is met name effectief op de bedoelingen 'zinvolle bijdrage samenleving' en 'kritische denkvaardigheden'. Meer dan een derde van de studenten rapporteerde door ROC Friese Poort sterker te zijn gaan geloven dat ze met hun toekomstige beroep een zinvolle bijdrage aan de samenleving kunnen leveren. Dat dit niet volledig toe te schrijven is aan het vak burgerschap werd als een kracht gezien. Het duidt op een collectieve verantwoordelijkheid van burgerschapsdocenten en vakdocenten op deze bedoeling. Hoewel het aantal studenten dat op kritische denkvaardigheden verandering rapporteerde minder groot was, gaven studenten tijdens de focusgroepen concrete voorbeelden van hoe het burgerschapsonderwijs heeft geholpen bij het ontwikkelen van kritische denkvaardigheden. Daarnaast gaf meer dan tachtig procent van de studenten aan deze bedoeling belangrijk te vinden. Des te indrukwekkender is de bevinding dat studenten kritische denkvaardigheden door het burgerschapsonderwijs nog belangrijker zijn gaan vinden.

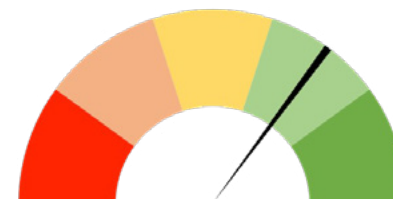
Hoofdbevinding 2: Op de overige thema's te weten 'politiek', 'medeverantwoordelijkheid samenleving' en 'perspectief andersdenkenden' is het burgerschapsonderwijs enigszins effectief. Het aantal studenten dat verandering ten aanzien van deze bedoelingen rapporteerde is beperkt gezien de ambities van ROC Friese Poort.

Onderstaand dashboard geeft hoofdbevindingen 1 en 2 grafisch weer, met bovenin de bedoelingen waarop het burgerschapsonderwijs het meest effectief was. De wijzers in het dashboard vertegenwoordigen een normatief oordeel gevormd door de expertgroep op basis van de verzamelde kwalitatieve en kwantitatieve data.

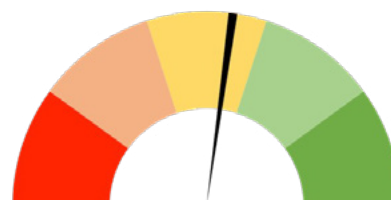
Zinvolle bijdrage samenleving

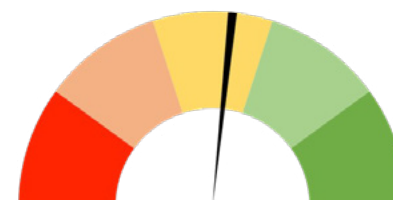
Kritische denkvaardigheden

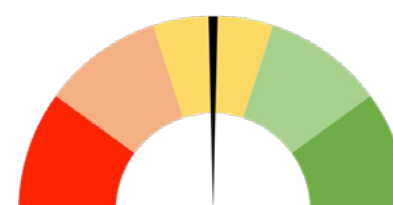
Politiek

Medeverantwoordelijkheid samenleving

Perspectief andersdenkenden

Naast kennis over de effectiviteit ten aanzien van deze vijf bedoelingen, leverde dit evaluatieonderzoek inzichten op over het functioneren van de onderwijspraktijk. Hoofdbevindingen 3, 4 en 5 gaan hierover.

Hoofdbevinding 3: De vaardigheden van docenten zijn doorslaggevend voor de effectiviteit van het burgerschapsonderwijs. Uit de gesprekken met studenten en docenten blijkt dat een goede burgerschapsdocent beschikt over uitstekende didactische vaardigheden en gesprekstechnieken, zich kwetsbaar durft op te stellen, vragen stelt aan studenten, zich kan inleven in meerdere perspectieven, flexibel is, aansluit op de actualiteit, en onderwerpen met respect en humor brengt.

Hoofdbevinding 4: De manier waarop het burgerschapsonderwijs is vormgegeven lijkt nog belangrijker dan de precieze inhoud. Aansluiten op de beroepspraktijk en actualiteit met een focus op 'doen' is cruciaal.

Hoofdbevinding 5: Dat docenten het 'waarom' communiceren naar studenten lijkt belangrijk voor de effectiviteit van het vak burgerschap. Ook durven te vragen naar wat studenten buiten schooltijd doen en dit linken aan burgerschap kan de effectiviteit mogelijk bevorderen. Studenten doen vaak al veel, bijvoorbeeld vrijwilligerswerk, maar relateren dit onvoldoende aan burgerschap.

Ook leverde dit onderzoek informatie op over de besturingsfilosofie – cultuur, leiderschap, gedrag en houding – en reputatie van ROC Friese Poort op het gebied van burgerschapsvorming. Hoofdbevinding 6 en 7 gaan hierover.

Hoofdbevinding 6: Hoewel ROC Friese Poort een duidelijke missie en visie heeft over het burgerschapsonderwijs, kan de bedoeling en de communicatie daarover worden verhelderd. Stakeholders en docenten weten niet altijd wat er beoogd wordt met het burgerschapsonderwijs.

Hoofdbevinding 7: ROC Friese Poort is voorloper op het gebied van burgerschap. Het feit dat de school zich kwetsbaar opstelt en het burgerschapsonderwijs onafhankelijk laat evalueren draagt bij aan de relevantie en legitieme positie van de school.

De resultaten van dit waarden-gedreven evaluatieonderzoek bieden inzicht in de effectiviteit en het functioneren van de onderwijspraktijk. Het onderzoekstraject toont dat het evaluatieproces belangrijk is om gezamenlijk vast te stellen waarom we met het burgerschapsonderwijs bezig zijn. Het geeft aan dat de organisatie burgerschapsvorming belangrijk vindt en draagt bij aan de waardering van docenten en coördinatoren. Daarnaast geeft herhaling van het onderzoek én vergelijking met andere scholen meer betekenis aan de resultaten. De organisatie kan zo toetsen of verbeteracties effectief zijn. Op basis van deze argumenten komen wij tot aanbeveling 1.

Aanbeveling 1. Geef betekenis aan de resultaten door herhaling en vergelijking: De bevindingen van dit onderzoek geven een eerste inzicht in de effectiviteit van het burgerschapsonderwijs. Referentiecijfers op basis van vergelijkend onderzoek bij andere mbo-scholen geven meer betekenis aan de cijfers. Het volgen van studenten over de tijd en herhaling van dit onderzoek geeft specifiek en betrouwbaarder inzicht in de opbrengst van het burgerschapsonderwijs. Herhaling bevordert ook het denken van experts in de expertgroep. Op deze manier kunnen experts beter een normatief oordeel vormen over de staat van het burgerschapsonderwijs binnen verschillende scholen.

Aanbeveling 2, 3, 4 en 5 zijn erop gericht om het functioneren van de onderwijspraktijk te bevorderen. Deze aanbevelingen zijn met name gericht op coördinatoren en docenten burgerschap, maar ook op degenen in de positie om te investeren in docenten.

Aanbeveling 2. Investeer in de vaardigheden van docenten: Goed burgerschapsonderwijs staat of valt met de vaardigheden van docenten. Investeer in de didactische vaardigheden en gesprekstechnieken van docenten. ROC Friese Poort doet dit al via de Friese Poort Academie. Het is nodig om dit te blijven doen. Zorg voor een duidelijk bekwaamheidsprofiel en geef docenten voldoende vrije ruimte om invulling te geven aan het vak burgerschap.

Aanbeveling 3. Doen, Ontmoeten, Ervaren, Reflecteren: Richt burgerschap zo veel mogelijk op een praktische manier in. De voorgestelde onderwijsmethode gebaseerd op doen, ontmoeten, ervaren en reflecteren (visie ROC Friese Poort) lijkt goed te werken. Hierbij kan bijvoorbeeld per vakgebied aangesloten worden op actualiteiten in de beroepspraktijk. Dit vergt goede vaardigheden en flexibiliteit van docenten. Belangrijk is om na activiteiten en gebeurtenissen te reflecteren, zodat de geleerde lessen duidelijk worden.

Aanbeveling 4. Faciliteer actieve leerkringen: Coördinatoren en docenten burgerschap zouden kunnen investeren in het faciliteren van actieve leerkringen, waarbij ze het goede gesprek aangaan over de invulling en bedoeling van het vak burgerschap. Hierbij kunnen ze ervaringen uitwisselen en best practices delen, bijvoorbeeld door bij elkaar mee te kijken. Het is raadzaam om het perspectief van studenten een structurele plek te geven in deze bijeenkomsten. Digitale mogelijkheden kunnen benut worden om deze leerkringen te faciliteren.

Aanbeveling 5. Stimuleer verbetering: Deel dit onderzoeksrapport binnen de school en laat coördinatoren en docenten burgerschap eigen actiepunten formuleren om de kwaliteit van het burgerschapsonderwijs op lokaal niveau te verbeteren.

Ten slotte, aanbeveling 6 en 7. Deze aanbevelingen gaan over de besturingsfilosofie van ROC Friese Poort, met specifieke aandacht voor de fusieorganisatie.

Aanbeveling 6. Verstevig de bedoeling: Het is belangrijk dat het College van Bestuur en coördinatoren de visie over het vak burgerschap blijven uitdragen. Communiceer duidelijk wat het vak beoogt naar externe stakeholders, medewerkers en studenten. Zorg dat de visie nog meer gaat leven en een breed draagvlak krijgt binnen de school. Het College van Bestuur en de practor Brede Vorming zijn drijvende krachten binnen de school. Waak voor een zogenaamd 'key person risk'. Met andere woorden, zorg dat de kwaliteit van het burgerschapsonderwijs geborgd is bij het onverhoopt wegvallen van (één of meerdere van) deze personen. Goed risicomanagement is essentieel.

Aanbeveling 7. Samen sterker: De fusie tussen ROC Friese Poort en het Friesland College is in gang gezet. ROC Friese Poort heeft inmiddels een goed ontwikkelde visie op het vak burgerschap en weet dit ook uit te dragen. Het is belangrijk om te kiezen voor een duidelijke visie op het vak burgerschap bij de fusie, zodat er geen verwarring ontstaat over de bedoeling bij docenten, studenten en andere stakeholders.

Inleiding

De Nederlandse samenleving hecht veel waarde aan het vermogen en de bereidheid van jongeren om volwaardig deel te nemen aan die samenleving (1) (2). Er zijn echter zorgen over de participatie van mbo-studenten. De studentpopulatie van het mbo is zeer divers. Studenten hebben verschillende achtergronden, culturen en diensgevolge andere normen, waarden en idealen dan gebruikelijk in Nederland (3). Ten opzichte van jongeren met een havo, vwo, hbo of wo opleiding, stemmen mbo-studenten minder vaak bij politieke verkiezingen (4). Ook ervaren ze in toenemende mate mentale druk, voelen ze zich niet gehoord door de politiek, en hebben ze weinig vertrouwen in hun toekomst (5). Tegelijkertijd zijn mbo'ers met 500.000 de grootste groep studenten en heeft de Nederlandse samenleving ze hard nodig (6) (7).

Burgerschapsonderwijs beoogt mbo-studenten voor te bereiden op volwaardig functioneren in en deelname aan de samenleving. Dat is bevorderlijk voor het welbevinden van mbo-studenten en het functioneren van de samenleving. Het burgerschapsonderwijs in Nederland is een wettelijke verplichting voor scholen (2). Volgens de wet moeten mbo-scholen aandacht besteden aan vier burgerschapsdimensies en de kritische denkvaardigheden van studenten (2). De invulling van het burgerschapsonderwijs binnen scholen is echter niet onomstreden. Zo toont de Inspectie van het Onderwijs dat curricula van bepaalde scholen in strijd zijn met de basiswaarden van de democratische rechtsstaat (8). Critici vinden dat scholen studenten onvoldoende opleiden tot kritische burgers, waarbij er aandacht is voor een pluriformiteit aan denkbelden (9).

Hoewel de politiek en scholen substantieel investeren in de burgerschapsvorming van studenten, weten we nauwelijks wat het burgerschapsonderwijs oplevert. Zorgt het burgerschapsonderwijs ervoor dat studenten sterker uit de startblokken komen?

Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap liet onderzoek uitvoeren naar meetmethodes om de effectiviteit van het burgerschapsonderwijs in kaart te brengen (10). Deze meetmethodes richten zich vooral op de evaluatie van het vak burgerschap en kennisbevordering bij studenten (10). Dat is ietwat beperkt omdat burgerschapsvorming ook over kwalitatieve aspecten gaat zoals persoonsontwikkeling en het vormen van een eigen referentiekader (11) (12). Daarnaast hebben scholen veel ruimte om het burgerschapsonderwijs naar wens in te richten (13) (14). Het zou dan ook logisch zijn om in evaluaties de meer kwalitatieve aspecten van burgerschapsvorming en de identiteit van scholen mee te nemen.

Aandacht voor de persoonsontwikkeling van studenten zit in het DNA van ROC Friese Poort. Ze leidt op voor een vak én het leven. In de visie van ROC Friese Poort is de persoonsontwikkeling van studenten niet een losstaand iets waarin een enkel vak kan voorzien (12) (15). ROC Friese Poort maakt onderscheid tussen brede vorming en burgerschap. Brede vorming gaat over de vraag 'hoe' je als mens wilt zijn en is een collectieve ambitie waar alle medewerkers van ROC Friese Poort een rol in kunnen spelen. Het overstijgt het denken in vakken en kan gezien worden als een pedagogische opgave voor alle medewerkers van ROC Friese Poort. Burgerschap ligt in het verlengde van brede vorming, maar komt concreter terug in het onderwijs. Het heeft een plek in het rooster en er is een groep docenten die een taak heeft in de burgerschapsvorming van studenten. ROC Friese Poort omschrijft burgerschapsvorming als (12):

Burgerschapsvorming is een relatief open proces waarvan de uitkomst vooraf niet te voorspellen is en zeker niet kan worden opgelegd. Studenten verwerven kennis en krijgen waarden en richtinggevende ideeën aangereikt, die nodig zijn om optimaal te kunnen en willen deelnemen en bijdragen aan de samenleving.

Visualisatie van waarden
gemaakt door studenten van
de vestiging Emmeloord

Het bestuur van ROC Friese Poort wil weten of de ambities op dit gebied worden waargemaakt. Dit is een uitdagend vraagstuk, omdat het burgerschapsonderwijs op iedere student een ander effect kan hebben. Ook kan de invulling van optimaal willen en kunnen deelnemen en bijdragen aan de samenleving van persoon tot persoon verschillen. Een bijkomende factor is dat de bestuurders van ROC Friese Poort graag beter inzicht willen hebben in de waarden van hun burgerschapsonderwijs in het licht van de voorgenomen fusie met het Friesland College.

Omdat ROC Friese Poort een waarden-gedreven school is, wil ze haar waarden terug laten komen in een evaluatie van het burgerschapsonderwijs. Dit vraagt om een evaluatiemethode die in staat is om de waarden van de instelling van het burgerschapsonderwijs mee te nemen. Daarom gaf het bestuur van ROC Friese Poort het onafhankelijke Instituut Voor Maatschappelijke Relevantie (IVMR) de opdracht om een waarden-gedreven evaluatieonderzoek naar de effectiviteit van het burgerschapsonderwijs uit te voeren. De resultaten van het onderzoek moesten naast een kwalitatief oordeel over het burgerschapsonderwijs ook handelingsperspectief aan ROC Friese Poort bieden. Om te voldoen aan deze verwachting, waren er drie vragen leidend in dit evaluatieonderzoek:

- 1. Doet ROC Friese Poort het goede met haar burgerschapsonderwijs?**
- 2. Zijn de bedoelingen duidelijk?**
- 3. Heeft het burgerschapsonderwijs de gewenste effecten?**

Bestuurders kunnen de inzichten uit dit onderzoek gebruiken om meer draagvlak voor de visie op burgerschapsvorming te creëren. Ook helpen de inzichten mogelijk om naar stakeholders te verantwoorden ‘hoe’ de school bezig is met de burgerschapsvorming van studenten en ‘waarom’ dit al dan niet voor mag gaan op andere belangen, bijvoorbeeld arbeidsmarkttekorten. Voor coördinatoren en docenten geeft dit onderzoek mogelijk feedback om de onderwijspraktijk te verbeteren.

Het volgende hoofdstuk beschrijft de methodologische stappen die zijn genomen om bovenstaande vragen te beantwoorden.

Methode

Een goede evaluatie biedt handelingsperspectief en doet meer dan aangeven of een bepaalde indicator is behaald. Om handelingsperspectief te bieden aan de bestuurders en docenten van ROC Friese Poort wordt de toegevoegde waarde van burgerschapsonderwijs vanuit vier dimensies bezien. Deze dimensies komen voort uit het werk- en denkmodel van AethiQs om maatschappelijke relevantie te meten. De vier dimensies zijn: 1) relevantie en legitimiteit, 2) besturingsfilosofie, 3) bedoelingen en 4) beweging en betekenis. Hieronder beschrijven wij beknopt elke dimensie en de bedoeling hiervan voor dit evaluatieonderzoek. Daarna beschrijven wij de gezette methodologische stappen in relatie tot deze dimensies.

Dimensie 1: Relevantie en legitimiteit

Legitimiteit geeft aan dat een organisatie wordt geaccepteerd door de stakeholders in haar omgeving (16). Stakeholders van een mbo-instelling zijn bijvoorbeeld landelijke en lokale overheden, de Inspectie van het Onderwijs, bedrijven in de regio, sportclubs, kerken, maar ook docenten, studenten en hun ouders. Als een organisatie de belangen van stakeholders behartigt, bijvoorbeeld door te voldoen aan wet- en regelgeving en bekwame studenten af te leveren, vergaart zij legitimiteit. Legitimiteit veronderstelt duurzame relaties met stakeholders en een relevante rol in de maatschappij. Het is aan bestuurders van organisaties om de complexe relatie met de externe omgeving te managen en hiermee de legitimiteit van de organisatie te behouden, versterken of heroveren.

De bedoeling van dit onderzoek is om meer zicht te krijgen op de maatschappelijke relevantie van het vak burgerschap vanuit het perspectief van meerdere stakeholders. Dit geeft mogelijk inzicht in of, en in welke mate, het burgerschapsonderwijs bijdraagt aan de maatschappelijke relevantie van ROC Friese Poort en daarmee de legitimiteit van de instelling.

Dimensie 2: Besturingsfilosofie

De besturingsfilosofie is een middel om de ambities van de organisatie te realiseren. Bij een legitieme plek in de samenleving hoort een bepaalde besturingsfilosofie – cultuur, leiderschap, gedrag en houding – die voortkomt uit waarden. Waarden hebben onder meer betrekking op ideeën over gelijkheid, rechtvaardigheid en vrijheid. Waarden geven aan wat een individu, organisatie of samenleving belangrijk en nastrevenswaardig vindt. De waarden van een organisatie geven ook inhoud aan specifiekere ideeën over de wijze waarop men taken en activiteiten op de ‘juiste’ manier uitvoert. Ideeën over wanneer je taken en activiteiten goed doet, worden gevormd binnen het werkveld en zijn daarom herkenbaar bij vakgenoten of andere stakeholders.

Dit onderzoek beschouwt de visie van ROC Friese Poort bij het evalueren van het burgerschapsonderwijs. De bedoeling is om, waar mogelijk, feedback te geven op de visie en besturingsfilosofie ten aanzien van het vak burgerschap. In de huidige situatie helpt dit wellicht om het burgerschapsprogramma vorm te geven in het licht van de voorgenomen fusie met het Friesland College.

Dimensie 3: Bedoelingen

De dimensie ‘bedoelingen’ (in het Engels ‘purpose’ genoemd) gaat over de manier waarop een organisatie haar waarden en besturingsfilosofie nastreeft. Het gaat om het verduidelijken waaraan de organisatie wil bijdragen, bijvoorbeeld meer politieke participatie van studenten. Bedoelingen kunnen betrekking hebben op praktijken die buiten de organisatie plaatsvinden. Het realiseren van bedoelingen draagt bij aan de relevantie en legitieme positie van de organisatie. Het is belangrijk dat de beoogde bijdragen aan deze bedoelingen voldoende concreet zijn om geëvalueerd te kunnen worden. Goed geformuleerde bedoelingen helpen bij de oordeelsvorming over of een organisatie bezig is met de goede dingen en of ze deze ook goed doet. Het formuleren van de meest relevante bedoeling vergt grondige reflectie op wat de organisatie echt belangrijk vindt.

Het streven van dit onderzoek is om de bedoelingen en ambities van het burgerschapsonderwijs scherp(er) te krijgen en te evalueren. Op zo’n manier dat deze bedoelingen voortvloeien uit de missie, visie en besturingsfilosofie van ROC Friese Poort.

Dimensie 4: Beweging en betekenis

De dimensie ‘beweging en betekenis’ gaat over de vraag in hoeverre en op welke manier organisaties hun bedoelingen waarmaken. Er is beweging en betekenis wanneer een organisatie een bedoeling daadwerkelijk bereikt en dit ook kan aantonen. Voor (publieke) organisaties zijn deze bedoelingen vaak niet te vatten in een enkele numerieke indicator. Het is dan belangrijk om meerdere databronnen en indicatoren te hebben om de beweging en betekenis te duiden.

Dit onderzoek beoogt de opbrengst van het burgerschapsonderwijs inzichtelijk te maken. Hiermee krijgen bestuurders, docenten en de ontwikkelaars van het burgerschapsonderwijs inzicht in de effectiviteit van hun aanpak, kunnen ze hun bedoelingen beter formuleren, en eventueel verbeteringen realiseren.

De onderzoeksmethode in hoofdlijnen

Het onderzoeksteam heeft meerdere methodologische stappen gezet om inzicht te krijgen in de opbrengst van het burgerschapsonderwijs, naar de hierboven beschreven dimensies. Tijdens het onderzoek zijn kwalitatieve en kwantitatieve data verzameld. Tabel 1 toont de belangrijkste methodologische stappen van dit onderzoek. De tabel vat elke methodologische stap samen en geeft aan in welke dimensie(s) de betreffende stap met name inzicht verschaft.

Tabel 1. Belangrijkste methodologische stappen van dit waarden-gedreven evaluatieonderzoek

Methodologische stappen	Samenvatting en relatie met de dimensies
1. Documenten-onderzoek	Het onderzoeksteam bestudeerde de belangrijkste literatuur over het burgerschapsonderwijs binnen het mbo in Nederland. <i>Relevantie en legitimiteit</i> Het documentenonderzoek gaf inzicht in de geldende wet- en regelgeving, verwachtingen van toezichthouders, en de publieke opinie over het vak burgerschap. <i>Besturingsfilosofie</i> Het bestuderen van interne (visie)documenten verschaftte inzicht in de besturingsfilosofie van ROC Friese Poort ten aanzien van het vak burgerschap.
2. Inspiratiedag	Het onderzoeksteam bezocht ROC Friese Poort voor een inspiratiedag. Op de dag sprak het onderzoeksteam achtereenvolgens met de practor Brede Vorming, studenten (n=3), docenten (n=3) en experts op het gebied van burgerschapsonderwijs (n=2). Tijdens de inspiratiedag werden bevindingen uit het documentenonderzoek (stap 1) getoetst. Ook gaf de inspiratiedag inzicht in de dagelijkse praktijk van het burgerschapsonderwijs en de leefwereld van docenten en studenten. <i>Bedoelingen</i> Door de informatie die tijdens de inspiratiedag werd opgehaald, kreeg het onderzoeksteam beter zicht op de bedoelingen van het burgerschapsonderwijs. <i>Beweging en betekenis</i> Een eerste inzicht in de opbrengst van het vak burgerschap werd verkregen op basis van de ervaringen van deelnemers aan de inspiratiedag.
3. Samen tot de bedoeling komen	Door gesprekken te voeren met het bestuur en andere stakeholders, zoals de practor Brede Vorming, zijn in samenspraak de bedoelingen van het burgerschapsonderwijs geformuleerd. Het onderzoeksteam toetste deze bedoelingen langs inzichten uit het documentenonderzoek. Gedurende de eerste fase van het onderzoekstraject zijn de bedoelingen gefinetuned en bevestigd door het bestuur. <i>Bedoelingen</i> Samen met ROC Friese Poort zijn de vijf belangrijkste bedoelingen van het burgerschapsonderwijs geformuleerd. Deze bedoelingen verhelderen wat ROC Friese Poort met het burgerschapsonderwijs beoogt en zijn daarmee een resultaat van dit onderzoek. Tegelijkertijd zijn de bedoelingen een methodologische stap omdat ze helpen bij het meten van de toegevoegde waarde van het vak burgerschap.

4. Gesprekken met stakeholders	Het onderzoeksteam voerde zes gesprekken van maximaal een uur met interne (n=3) en externe stakeholders (n=4). <i>Relevantie en legitimiteit</i> De gesprekken met externe stakeholders gaven zicht op de relevantie en legitimiteit van het burgerschapsonderwijs. Met stakeholders spraken we over hun perspectief op de relevantie en effectiviteit van het vak burgerschap in het algemeen, en specifiek bij ROC Friese Poort. <i>Besturingsfilosofie</i> De gesprekken met interne stakeholders gaven inzicht in de besturingsfilosofie van ROC Friese Poort.
5. Focusgroepen met studenten en docenten	Zeven focusgroepen met studenten (n=41) en drie focusgroepen met docenten (n=12) van elk anderhalf uur gaven kwalitatief inzicht in de onderwijspraktijk. De focusgroepen met studenten waren gestructureerd a.d.h.v. bedoelingen die samen met ROC Friese Poort zijn geformuleerd (stap 3). De focusgroepen gaven inzicht in de behoeften van docenten en studenten om het burgerschapsonderwijs te verbeteren. <i>Bedoelingen</i> Door de focusgroepen kregen de bedoelingen meer duiding. Studenten gaven bijvoorbeeld aan wat zij al doen op het gebied van politiek of hoe ze omgaan met moeilijke discussies met leeftijdsgenoten. Daarnaast kon het onderzoeksteam evalueren in hoeverre docenten bewust waren van de ambities die ze nastreven met het vak burgerschap en of deze in lijn liggen met de bedoelingen van de organisatie. <i>Beweging en betekenis</i> De focusgroepen gaven inzicht in of, en op welke manier, het burgerschapsonderwijs heeft geresulteerd in veranderingen in de waarden en gedragingen van studenten (ten aanzien van de bedoelingen, stap 3). Ook werd duidelijk welke lesmaterialen en vaardigheden van docenten gewenst zijn om de effectiviteit van het burgerschapsonderwijs te vergroten.

6. Begeleide digitale vragenlijst	Het doel van de begeleide digitale vragenlijst was om de kwalitatieve data te substantiëren en al dan niet te bevestigen. Studenten van steeds één klas vulden de vragenlijst in onder begeleiding van een door het onderzoeksteam geïnstrueerd persoon. In totaal hebben 315 studenten de vragenlijst volledig ingevuld. <i>Beweging en betekenis</i> De vragenlijst gaf inzicht in: • De gedragingen van studenten met betrekking tot de vijf geïdentificeerde bedoelingen. • Het belang dat studenten hechten aan de bedoelingen. • Hoeveel studenten verandering rapporteren ten aanzien van de bedoelingen door wat ze hebben meegemaakt bij ROC Friese Poort. • Hoeveel studenten deze verandering toeschrijven aan het vak burgerschap.
7. Expertgroep	Er is een fysieke expertgroep georganiseerd van twee uur om de hoofdbevindingen te duiden en meer betekenis te geven. De expertgroep focuste hierbij op de toegevoegde waarde van het vak burgerschap in relatie tot de geïdentificeerde bedoelingen (stap 3). Tijdens de expertgroep kreeg elke deelnemer (n=8) een boekje met per bedoeling informatie over: de bedoeling zelf, een samenvatting van de focusgroepen met studenten inclusief onderbouwende quotes, en de hoofdbevindingen uit de antwoorden van de digitale vragenlijst. Twee leden van het onderzoeksteam modereerden de expertgroep. Op basis van deze informatie vormden experts eerst hun eigen oordeel over hoe ROC Friese Poort presteert op de betreffende bedoeling. Vervolgens werden de overwegingen van alle experts besproken. Op basis daarvan konden de experts, indien gewenst, hun oordeel aanpassen. Zowel de scores van de experts als de gevoerde argumentatie waren van belang voor het onderzoeksteam. <i>Relevantie en legitimiteit</i> De expertgroep hielp om het burgerschapsonderwijs van ROC Friese Poort te vergelijken met dat van andere scholen. <i>Beweging en betekenis</i> Door in gesprek te gaan met experts kregen de hoofdbevindingen meer duiding. Ook hielp de expertgroep bij het vormen van een normatief oordeel over de toegevoegde waarde van het vak burgerschap.

Onderzoekontwerp sluit aan bij de leefwereld van studenten

Een leidend uitgangspunt van dit onderzoek was om zo veel mogelijk bij de leefwereld van studenten aan te sluiten. Om aan te sluiten bij de leefwereld van studenten zijn verschillende stappen gezet. Zo is bijvoorbeeld steeds gekeken naar het taalgebruik in de onderzoeksmaterialen. Leden van het onderzoeksteam pasten het taalgebruik tijdens de kwalitatieve dataverzameling bewust aan op het niveau van de participanten. De vragen in de begeleide digitale vragenlijst zijn gecontroleerd op het taalniveau. Ook is het aantal vragen in de vragenlijst tot een minimum beperkt. Andere belangrijke en innovatieve methoden om aan te sluiten bij studenten waren: i) het gebruik van afbeeldingen en ii) begeleiding bij de dataverzameling.

Het gebruik van afbeeldingen

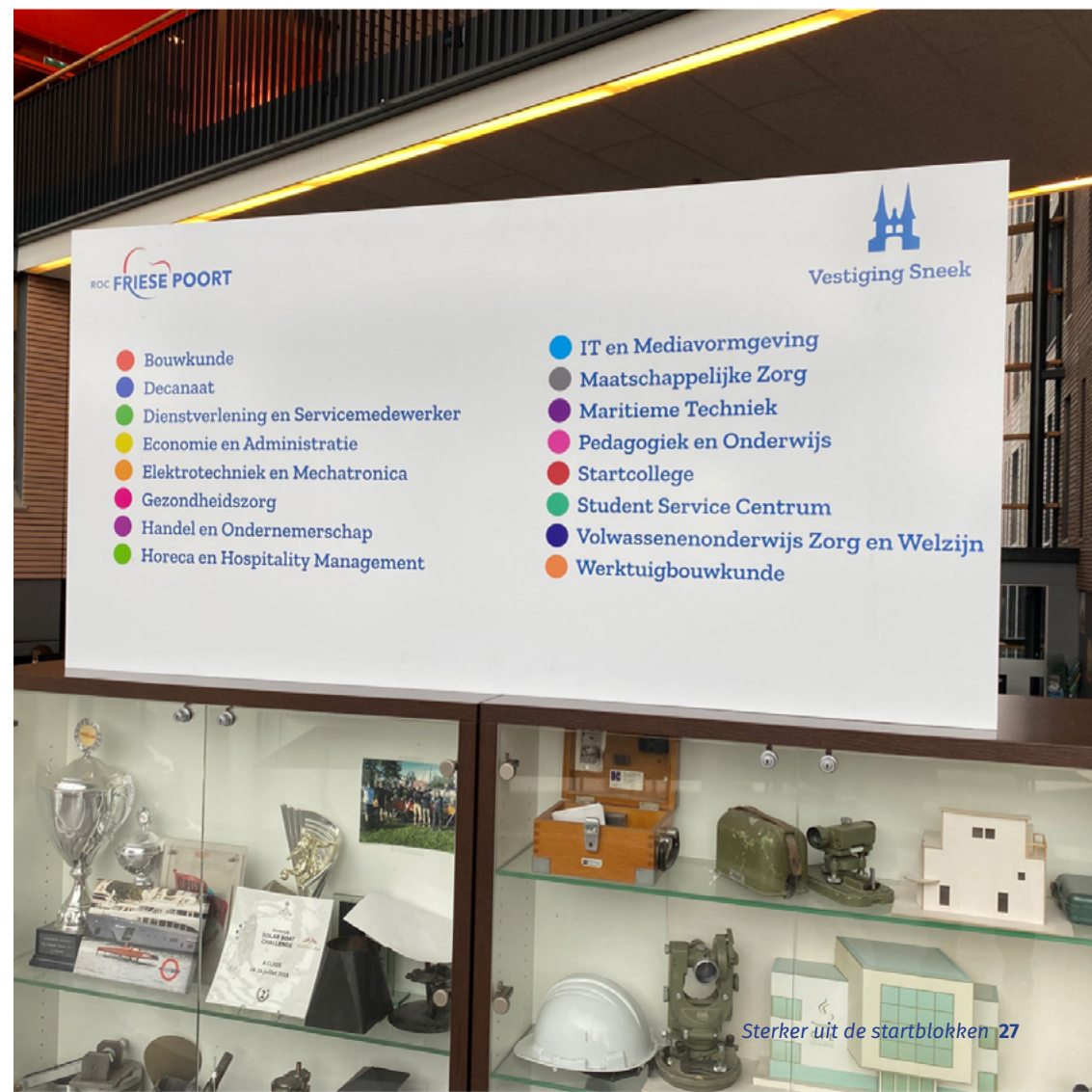
Samen met ROC Friese Poort zijn vijf bedoelingen geformuleerd voor het burgerschapsonderwijs (methodologische stap 3, zie resultaten bedoelingen). Omdat deze bedoelingen mogelijk abstract overkomen, is besloten om afbeeldingen te gebruiken. Denk bijvoorbeeld aan een afbeelding van de Tweede Kamer, een demonstratie, en advertentieboard met de affiches van politieke partijen voor de bedoeling politiek. De functie van de afbeeldingen was om de breedte van het onderwerp inzichtelijk te maken en de gedachten van studenten te stimuleren. Tijdens de focusgroepen kregen studenten een boekje met de bedoelingen, bijbehorende afbeeldingen en enkele vragen. De moderator van de focusgroep stond steeds stil bij de afbeeldingen en vroeg wat dit opriep bij studenten. Deze opzet met afbeeldingen en vragen bij elk thema werd ook gebruikt om de begeleide digitale vragenlijst te ontwerpen.

Begeleide dataverzameling

Om te zorgen dat deelnemers de onderzoeksmaterialen zo goed mogelijk interpreteerden, werden de dataverzamelingen begeleid. Dit houdt in dat er altijd iemand aanwezig was voor toelichting. Bij de focusgroep was dit een moderator en observator van het onderzoeksteam. Studenten vulden de online vragenlijst per klas, maar wel individueel, in. De vragenlijst was begeleid in de zin dat er bij elke klas een door het onderzoeksteam geïnstrueerd persoon aanwezig was die met de klas door de vragenlijst heenliep. Hierbij werd nadrukkelijk stilgestaan bij de afbeeldingen van elke bedoeling en onduidelijkheden in de vraagstelling.

Werving van deelnemers en dataverzameling

Deelnemers aan dit evaluatieonderzoek werden geworven in samenwerking met ROC Friese Poort. Het onderzoeksteam leverde een document aan met uitgangspunten om deelnemers voor de gesprekken en focusgroepen te werven. Hierin werd benadrukt dat een diverse en representatieve steekproef wenselijk was; met docenten en studenten (jongerenonderwijs) uit verschillende jaren, opleidingen en niveaus. ROC Friese Poort hielp met het tijdig uitnodigen van de deelnemers.

Tijdens de kwalitatieve gesprekken en focusgroepen waren alleen deelnemers van het onderzoeksteam aanwezig, zodat stakeholders, studenten en docenten in alle vrijheid konden spreken. De gesprekken en focusgroepen waren semigestructureerd. Dat wil zeggen dat er vooropgestelde vragen waren als leidraad voor het gesprek, maar er ook voldoende ruimte was om andere relevante onderwerpen te bespreken. Alle gesprekken zijn opgenomen en getranscribeerd op passages relevant voor dit evaluatieonderzoek. Alle data zijn vertrouwelijk behandeld. De quotes van stakeholders in dit rapport zijn gepubliceerd met schriftelijke toestemming van de betreffende personen. Met studenten en docenten is afgesproken dat de quotes in dit rapport niet zijn te herleiden naar individuen.

Om de datakwaliteit van de begeleide digitale vragenlijst te bewaken en selectiebias te beperken is gekozen om hele klassen met studenten te werven. Omdat de samenstelling van een klas vooraf is bepaald, zit hier minder bias in. Bij het werven van klassen is eveneens rekening gehouden met spreiding over de locaties bij ROC Friese Poort en spreiding in beroepsopleiding.

Deelnemers van de expertgroep zijn uitgenodigd door het onderzoeksteam. Hierbij is vooral gekeken naar expertise in onderwijs en onderzoek. Voor de expertgroep werd gekeken naar een diverse samenstelling, met deelnemers van verschillende achtergronden en uit verschillende instellingen in Nederland.

Data-analyse

De gesprekken met stakeholders zijn voornamelijk geanalyseerd in het licht van de dimensies 'relevantie en legitimiteit' en 'besturingsfilosofie'. De transcripten van de focusgroepen met studenten en docenten zijn bestudeerd en gecodeerd op i) passages die gaan over de effectiviteit van het burgerschapsonderwijs en de geïdentificeerde bedoelingen reflecteren, en ii) passages die gaan over de vaardigheden van docenten en gewenste didactische methoden. De codes werden bestudeerd en gegroepeerd om inzicht te krijgen in deze aspecten. Alleen de data van studenten met een volledig ingevulde vragenlijst zijn meegenomen in de analyses.

Resultaten

In dit hoofdstuk bespreken wij de resultaten van dit onderzoek. Hierbij zullen we achtereenvolgens stilstaan bij de dimensies: 1) relevantie en legitimiteit, 2) besturingsfilosofie, 3) bedoelingen en 4) beweging en betekenis.

Dimensie 1: Relevantie en legitimiteit – Waarom zijn we relevant?

Samenvatting documentenonderzoek

In het beantwoorden van deze vraag keken wij specifiek naar de relevantie van het vak burgerschap binnen ROC Friese Poort. Op basis van het documentenonderzoek is de relevantie vanuit verschillende oogpunten te bezien.

Allereerst is het vak burgerschap een wettelijke verplichting volgens de Wet educatie beroepsonderwijs (WEB) (2). De wet specificeert vier dimensies waaraan het burgerschapsonderwijs in meer of mindere mate moet voldoen: de politiek-juridische dimensie, de economische dimensie, de sociaal-maatschappelijke dimensie en de dimensie vitaal burgerschap. De wet noemt ook het belang van kritische denkvaardigheden voor studenten.

Op basis van het documentenonderzoek blijkt eveneens dat toezichthoudende instanties de kwaliteit van het burgerschapsonderwijs in toenemende mate onder de loep nemen. Voor de invulling van het burgerschapsonderwijs hebben scholen veel vrijheid (13) (14) (17), een absoluut minimum is dat het burgerschapsonderwijs in lijn is met de democratische basiswaarden van onze rechtsstaat (8).

Het vak burgerschap is niet onomstreden. Verschillende politieke partijen hebben bedenkingen. Uit het documentenonderzoek blijkt dat een kritische blik op de invulling van het burgerschapsonderwijs nodig is om mogelijke negatieve effecten te voorkomen (9) (11). Bijvoorbeeld het doordrukken van politieke agenda's of studenten verantwoordelijk maken voor thema's waar ze weinig invloed op hebben (9). Ook kan het burgerschapsonderwijs snel verworden tot een exercitie om 'brave burgers' te creëren, in plaats van burgers met eigen waarden, normen en idealen op basis waarvan ze autonome keuzes maken (11). Scholen kunnen hun relevantie en legitimiteit dus vergroten door kritisch te kijken naar de invulling van het burgerschapsonderwijs.

Daarnaast speelt de maatschappelijke discussie rondom de waardering van mbo-studenten (18). Daarbij komt ook taal kijken, zoals het discours van 'theoretisch' en 'praktisch' opgeleid in plaats van 'lager' en 'hoger'. Onderzoek suggereert dat mbo'ers zich minder geaccepteerd en gewaardeerd voelen dan studenten van het hbo en de universiteit (5). Burgerschap kan studenten helpen door hun maatschappelijke bijdrage zichtbaarder te maken.

De sectie hieronder toont de perspectieven van externe stakeholders van ROC Friese Poort op de relevantie van het burgerschapsonderwijs in het mbo.

Gesprekken stakeholders extern

Het onderzoeksteam sprak met meerdere externe stakeholders, waaronder een wethouder, de Inspectie van het Onderwijs, het Kennispunt MBO Burgerschap en de Commissie Macrodoelmatigheid mbo (CMMBO). In de gesprekken met stakeholders werd de relevantie van het vak burgerschap meestal geschetst in termen van het oplossen van maatschappelijke problemen. Denk bijvoorbeeld aan het tegengaan van individualisering, verharding en het gebrek aan politieke participatie. Stakeholders gaven ook aan dat burgerschap relevant is om het perspectief van studenten te verbreden, aangezien ze vaak afhankelijk zijn van hun thuissituatie en afkomst. Stakeholders hadden weinig zicht op de effectiviteit van het burgerschapsonderwijs.

Abel Reitsma
Wethouder Gemeente
Leeuwarden

“Bekendheid van de lokale democratie en betrokkenheid bij de samenleving. Ik denk dat burgerschap daar een instrument in kan zijn.”

“Ongeveer 15.000 studenten volgen onderwijs bij Friese Poort. Dat betekent dat je als school naast kennisoverdracht ook een heel belangrijke sociaal-maatschappelijke rol hebt. Friese Poort zit ook in samenwerkingsverbanden, niet alleen vanuit hun onderwijsrol, maar ook omdat ze andere dingen belangrijk vinden, bijvoorbeeld de arbeidsmarkt. Zo stelt Friese Poort zich op als constructieve partner.”

Judith Verbeek
Inspecteur Inspectie
van het Onderwijs

“Burgerschap wordt steeds belangrijker en is een van de basisvaardigheden.”

“De inspectie is er niet alleen om te oordelen, maar ook om te stimuleren door het gesprek erover te voeren. [...] Waarbij we kijken: maak je van burgerschap een vakje dat afgevinkt moet worden of ben je als instelling in verbinding bezig met die socialisatieopdracht?”

Anita de Moor
Projectleider Kennispunt
MBO Burgerschap

“Koen is als practor Brede Vorming in ons netwerk burgerschap zeer bekend. En ROC Friese Poort is een actieve school als het gaat om burgerschapsonderwijs”

“Tegenwoordig is het belangrijk om actueel te blijven op kennisgebied. Daarvoor hebben we mensen nodig die proactief en flexibel zijn, kunnen meedenken en een mening hebben. Juist dat generieke is van belang.”

Expertgroep

Hoewel de expertgroep voornamelijk de dimensie ‘beweging en betekenis’ besprak, werd tijdens de expertgroep het beeld bevestigd dat ROC Friese Poort een actieve school is op het gebied van burgerschap. De kwetsbare positie die de school inneemt door deel te nemen aan een onafhankelijk onderzoek naar de opbrengst van het burgerschapsonderwijs werd geprezen door deelnemers.

Samenvattend – Relevantie en legitimiteit

Een goede invulling van het vak burgerschap draagt bij aan de relevantie en legitimiteit van ROC Friese Poort. Enerzijds omdat het een wettelijke verplichting is, anderzijds omdat burgerschap volgens stakeholders een oplossingsrichting biedt voor maatschappelijke vraagstukken, bijvoorbeeld individualisering en verharding. Interessant is dat als het gaat over de relevantie en legitimiteit van het vak burgerschap de effectiviteit van het onderwijs nauwelijks aan bod komt. Stakeholders benadrukten het belang van burgerschap, zonder concreet te weten of dit ook daadwerkelijk de veronderstelde voordelen oplevert.

Dimensie 2: Besturingsfilosofie – Hoe geven wij betekenis aan deze relevantie?

Documentenonderzoek

Interne en openbare documenten gaven inzicht in de besturingsfilosofie van ROC Friese Poort. Bestuurders van ROC Friese Poort en de practor Brede Vorming hebben een duidelijke visie op de persoonsontwikkeling en brede vorming van studenten. Ze profileren deze visie en goede voorbeelden van ROC Friese Poort in de landelijke media (19) (20) (21). Op de website van ROC Friese Poort staat (15):

“We zien het als onze maatschappelijke opdracht om, nog meer dan voorheen, studenten op te leiden tot wendbare, empathische, ondernemende mensen die waarde vast kunnen en durven handelen.”

De besturingsfilosofie ten aanzien van het vak burgerschap komt het meest concreet naar voren in het visiedocument (2022) ‘Bouwen aan de samenleving: Visie op het vak Burgerschap’ (12). Wij staan stil bij twee belangrijke aspecten uit deze visie: 1) de onderwijsfilosofie ‘Doen, Ontmoeten, Ervaren en Reflecteren’, en 2) de vijf levenssferen en dimensies van burgerschap.

Doen, Ontmoeten, Ervaren en Reflecteren

Deze onderwijsfilosofie staat centraal, omdat studenten dingen pas echt gaan doorleven als ze het zelf doen. ROC Friese Poort ziet de praktijk als een van de krachtigste leeromgevingen voor studenten. Daarom zorgt ROC Friese Poort dat het onderwijs is ingebed in de samenleving. De school faciliteert doen, ontmoetingen en ervaringen en zorgt vervolgens dat daar ook samen van wordt geleerd middels reflectie in een veilige omgeving.

DOEN

Erop uit trekken, een bijdrage leveren aan de regio, een jaarkalender met activiteiten, betrekken van maatschappelijke organisaties, samenwerken met educatie (startcollege), variatie in de lessen, cross-overs met andere opleidingen

ONTMOETEN

Op bezoek bij een AZC, gevangenis, rechtbank, Voedselbank, theater, kerk/tempel, natuur. Digitale lezingen/sprekers over de vestigingen heen.

ERVAREN

Participeren bij instellingen en instanties.
Vrijwilligerswerk of maatschappelijke stages.

REFLECTEREN

Aanspreken van de ratio, analyseren, helder maken en toelichten. Luisteren, Zien, Vertrouwen, Open, Eigenheid, Ontmoeten Kernvragen: – Wat heb je nodig – Wat heb je te geven?)

De vijf dimensies of levenssferen van Burgerschap

ROC Friese Poort ziet de wettelijke dimensies van burgerschap als levenssferen. Aan de vier wettelijke dimensies voegt ze de vijfde dimensie digitaal burgerschap toe. Het doel van ROC Friese Poort is dat alle studenten zich aan het einde van hun opleiding aantoonbaar hebben verdiept in alle vijf dimensies of levenssferen, waarbij de aanpak kan verschillen afhankelijk van de opleidingsduur. Ook geeft ROC Friese Poort aan dat de dimensies niet los van elkaar gezien hoeven te worden; in de praktijk lopen ze door elkaar heen. De levenssferen en dimensies zijn:

- Politiek-juridische dimensie (inclusief mensenrechten);
- Economische dimensie (inclusief duurzaamheid);
- Sociaal-maatschappelijk dimensie (inclusief diversiteit: etnisch, religieus, seksueel en gender);
- Vitaal burgerschap (inclusief gezondheid);
- Burgerschap in een digitale wereld.

Binnen deze vijf dimensies of levenssferen tracht ROC Friese Poort aandacht te besteden aan de vaardigheid 'kritisch denken' en in te spelen op de actualiteit.

Gesprekken stakeholders intern

De interviews met een lid van de Raad van Toezicht (nu wethouder) en het bestuur gaven eveneens inzicht in de besturingsfilosofie van ROC Friese Poort. In de gesprekken kwam de visie zoals omschreven in de visiedocumenten duidelijk naar voren. In aanvulling daarop werd genoemd dat de nieuwe fusieorganisatie zich nadrukkelijk wil profileren op het gebied van de persoonsontwikkeling en brede vorming van studenten. Aandacht voor het opleiden voor een vak én het leven zit in het DNA van ROC Friese Poort. Het bestuur neemt geen genoegen met ambities en inspanning alleen; er is een wens de opbrengst te meten. Onderstaande quotes illustreren de besturingsfilosofie van ROC Friese Poort ten aanzien van de persoonsontwikkeling van studenten en het vak burgerschap.

Remco Meijerink
Voorzitter College
van Bestuur ROC
Friese Poort

"In de fusievoorbereiding hebben wij afgesproken dat wij ons willen onderscheiden op brede vorming en levensbeschouwing. Dat hoeft geen puur religieuze invulling te krijgen [...] Dat wij, ook in de nieuwe organisatie, het gesprek aangaan met onze jongeren en medewerkers over hoe kijk je tegen het leven aan? Wat is voor jou van betekenis? En wat is voor jou van waarde?"

"Goed genoeg is als een student zegt: ik ben bij Friese Poort een completer mens geworden. Als ze zouden zeggen, ik ben bij Friese Poort een goede kok geworden, maar verder heeft ROC Friese Poort niet zo veel voor mij betekend. Dan hebben we op basis van het KD [kwalificatiedossier] en wat het ministerie van ons verwacht uitstekend aan onze verplichting voldaan, en dan zou ik het toch schraal vinden. Een student die zegt: ik ben een redelijke goede kok geworden, maar ik ben een completer mens geworden, dat zou ik veel waardevoller vinden."

Alice Muller
Lid College van
Bestuur ROC Friese
Poort

"Ik vind dat wij bij jongeren echt de taak hebben om ze voor te bereiden op het leven, zodat ze erachter komen wie ze zijn, 'wie ben ik?'. Ik zou het mooi vinden als studenten die bij ons de opleiding volgen zeggen: ik heb op dat vlak ook wat geleerd, ik ben erachter gekomen wat ik belangrijk vind, wie ik ben, waar ik achter sta, waar ik niet achter sta. En als we dat op de een of andere manier meetbaar kunnen maken."

"Je krijgt wel te maken met een politieke dimensie, die zegt: tekorten in techniek, tekorten in zorg, dus kom op met die studenten. En ik merk dat het denken nu ook vanuit tekorten is. Jongeren moeten gewoon zo snel mogelijk naar een baan toe. De druk neemt alleen maar toe. Dus ik probeer dat verhaal van die bredere vorming en persoonlijke ontwikkeling te vertellen. Dat het belangrijk is dat jongeren een bol-opleiding volgen, zodat ze zich kunnen vormen op school in bijzijn van andere jongeren. En dat is nodig voor hun hele ontwikkeling."

Pieter van der Zwan
Lid Raad van
Toezicht ROC Friese
Poort

"Het zit in het DNA van ROC Friese Poort om breder te kijken dan 'heb je een vak geleerd', maar ook 'heb je geleerd om te leven'. Dat sprak de Raad van Toezicht heel erg aan. De cijfers en diploma's zijn een belangrijk aspect, maar er is ook nog een andere kern in het leven."

"[over de prestatie maatschappij in relatie tot burgerschap] Ik ben er niet voor om de ideale student af te leveren. Het kan soms ook een tandje minder. Studenten mogen ook gewoon zijn wie ze zijn, met hun rafelrandjes, onhebbelijkheden en eigenaardigheden."

Samenvattend – Besturingsfilosofie

ROC Friese Poort heeft een duidelijk beeld bij de persoonsontwikkeling van studenten. Burgerschapsvorming is een onderdeel binnen deze bredere besturingsfilosofie. Het bestuur draagt de besturingsfilosofie op een eenduidige manier uit binnen en buiten de instelling. Tegelijkertijd gaven stakeholders aan dat er al heel veel 'moet' vanuit het kwalificatiedossier en dat het daardoor lastig is om burgerschap een prominente rol te geven binnen het onderwijs. Ook moet ervoor gewaakt worden dat het inzetten op burgerschapsonderwijs richting studenten overkomt alsof iedereen een 'ideale' burger moet zijn.

Dimensie 3: Bedoelingen – Waaruit kunnen wij deze betekenis afleiden?

Samen met het bestuur van ROC Friese Poort zijn vijf bedoelingen geformuleerd (methodologische stap 3). Deze bedoelingen zijn zowel een resultaat van dit onderzoek als een methodologische stap in dit onderzoek. De bedoelingen zijn een methodologische stap, omdat ze fungeren als de lat waarlangs effectiviteit van het vak burgerschap wordt geëvalueerd (dimensie 'beweging en betekenis'). De bedoelingen zijn een resultaat, omdat ze voor ROC Friese Poort de ambities van het burgerschapsonderwijs verhelderen.

Voor dit evaluatieonderzoek kwam het onderzoeksteam in samenspraak met ROC Friese Poort tot vijf bedoelingen. De vijf bedoelingen staan in willekeurige volgorde en zijn als volgt geformuleerd:

Door het vak burgerschap...

1. ...vinden studenten het belangrijker om zich met politiek bezig te houden;
2. ...vinden studenten kritische denkvaardigheden belangrijker;
3. ...vinden studenten het belangrijker zich medeverantwoordelijk te voelen voor de samenleving;
4. ...hebben studenten een sterker geloof dat ze met hun toekomstige beroep een zinvolle bijdrage kunnen leveren aan de samenleving;
5. ...vinden studenten het belangrijker zich in te leven in het perspectief van andersdenkenden.

De assumptie is dat studenten zich gedragen naar het ervaren belang van deze bedoelingen. Deze gedragingen zijn lastig te meten in onze onderzoeksopzet, al kregen we wel een indruk hiervan.

In de onderzoeksopzet is ervoor gekozen om zoveel mogelijk aan te sluiten bij de leefwereld van studenten. Daarom is ervoor gekozen om elke bedoeling voor studenten te illustreren met afbeeldingen. Ook is gevraagd in hoeverre studenten zich herkennen in mogelijke gedragingen rondom de betreffende bedoeling.

In het vervolg van deze sectie beschrijven wij elke bedoeling in meer detail. Hierbij tonen we de afbeeldingen die gebruikt zijn tijdens de dataverzamelingen. Ook rapporteren we voor elke bedoeling in welke gedragingen studenten zich al dan niet herkennen. Dit geeft ROC Friese Poort specifiek inzicht in hoe studenten mogelijk handelen en aan welke gebieden gericht aandacht kan worden besteed.

Bedoeling 1: politiek

Documentenonderzoek

Deze bedoeling sluit aan op de politiek-juridische dimensie uit de wet (2). Het gaat dan over de bereidheid en het vermogen om deel te nemen aan politieke besluitvorming. Dit kan formele politieke participatie zijn (bijv. stemmen) of meer actieve vormen van participatie (bijv. in de gemeente of buurt). Om dit te bereiken is het nodig dat een student inzicht heeft in de onderwerpen die voor hem van belang zijn en waarover politieke besluiten worden genomen, in de verschillende meningen en opvattingen die erover bestaan en in de verschillende belangen die daarbij een rol spelen.

Ervaring van studenten

Uit de focusgroepen bleek dat voor studenten politiek nog vaak een ver-van-hun-bed-show is. Ze denken in eerste instantie aan de landelijke politiek en beseffen niet snel wat de politiek voor hen kan betekenen. Het lijkt dat ze de relevantie van het thema pas inzien als ze er iets mee kunnen doen (lees: oud genoeg zijn om te stemmen). Het thema politiek wordt als theoretisch en complex ervaren. De motivatie voor het onderwerp is over het algemeen laag.

De digitale vragenlijst bevestigt de gedragingen die studenten ook tijdens de focusgroepen noemden rondom dit thema.

Tabel 2. Gedragingen bedoeling politiek

Waar herken je je in?	% (n=) studenten met herkenning
Ik heb wel eens een stemwijzer ingevuld	46,0% (145)
Ik praat met vrienden en familie over politiek	45,1% (142)
Ik verdiep me in het nieuws (bijv. nu.nl, journaal)	32,1% (101)
Ik ben wel eens gaan demonstreren	7,9% (25)
Ik ga naar bijeenkomsten over politiek	1,3% (4)

Bedoeling 2: kritische denkvaardigheden

Documentenonderzoek

In de wet wordt onder kritische denkvaardigheden verstaan (2):

- Informatie (-bronnen) op waarde weten te schatten; daarbij het onderscheid kunnen maken tussen argumenten, beweringen, feiten en aannames;
- Het perspectief van anderen kunnen innemen;
- Kunnen nadenken over hoe eigen opvattingen, beslissingen en handelingen tot stand komen.

Kritische denkvaardigheden gaan in dit onderzoek ook over het vermogen van studenten om autonome keuzes te maken in lijn met hun waarden, normen en idealen (11) (12). Dat ze geen genoegen nemen met lichtvaardige redeneringen en zomaar 'achter brulapen aanlopen'. Daarnaast komen ook vaardigheden met betrekking tot digitaal burgerschap bij deze bedoeling aan bod (12), bijvoorbeeld bij het beoordelen van informatie op het internet.

Ervaring van studenten

Uit de focusgroepen blijkt dat studenten het belangrijk vinden om over kritische denkvaardigheden te beschikken. In sommige klassen lijken gesprekken al snel uit te monden in 'welles-nietes' discussies. Ook verwarren sommige studenten een mening poneren met het hebben van kritische denkvaardigheden en het goed kunnen onderbouwen van een mening.

De digitale vragenlijst bevestigt de gedragingen die studenten ook tijdens de focusgroepen noemden rondom dit thema.

De digitale vragenlijst bevestigt de gedragingen die studenten ook tijdens de focusgroepen noemden rondom dit thema.

Tabel 3. Gedragingen bedoeling kritische denkvaardigheden

Waar herken je je in?	% (n=) studenten met herkenning
Ik stel vragen als ik iets niet snap	57,8% (182)
Als ik iets lees of hoor, wil ik weten of het klopt	40,6% (128)
Ik baseer mijn mening op meerdere bronnen (bijv. Instagram, NOS)	28,6% (90)
Na een ruzie, verplaats ik me in de ander	19,4% (61)
Ik word snel boos in discussies	13,7% (43)

Bedoeling 3: medeverantwoordelijkheid samenleving

Documentenonderzoek

Deze bedoeling heeft grote overlap met de sociaal-maatschappelijke dimensie van burgerschap (2). De sociaal-maatschappelijke dimensie heeft betrekking op de bereidheid en het vermogen om deel uit te maken van de gemeenschap en daar een actieve bijdrage aan te leveren. Op basis van onze gesprekken en het documentenonderzoek gaat deze bedoeling ook over het hebben van medeverantwoordelijkheid voor de samenleving, oog hebben voor de ander, niet alleen aan jezelf denken, je aan afspraken houden en bewust zijn van jouw rol in de maatschappij en het algemeen belang (11) (12).

Ervaringen van studenten

Uit de gesprekken met studenten blijkt dat ze zich op verschillende manieren inzetten voor de samenleving, maar dit niet direct associëren met burgerschap. Studenten noemden bijvoorbeeld het helpen van naasten, vrijwilligerswerk bij de sportclub, en afval opruimen met de buurt. Studenten gaven aan dat het tijdens het burgerschapsonderwijs weinig gaat over wat ze buiten hun schooltijd doen.

De digitale vragenlijst bevestigt de gedragingen die studenten ook tijdens de focusgroepen noemden rondom dit thema.

Tabel 4. Gedragingen medeverantwoordelijkheid samenleving

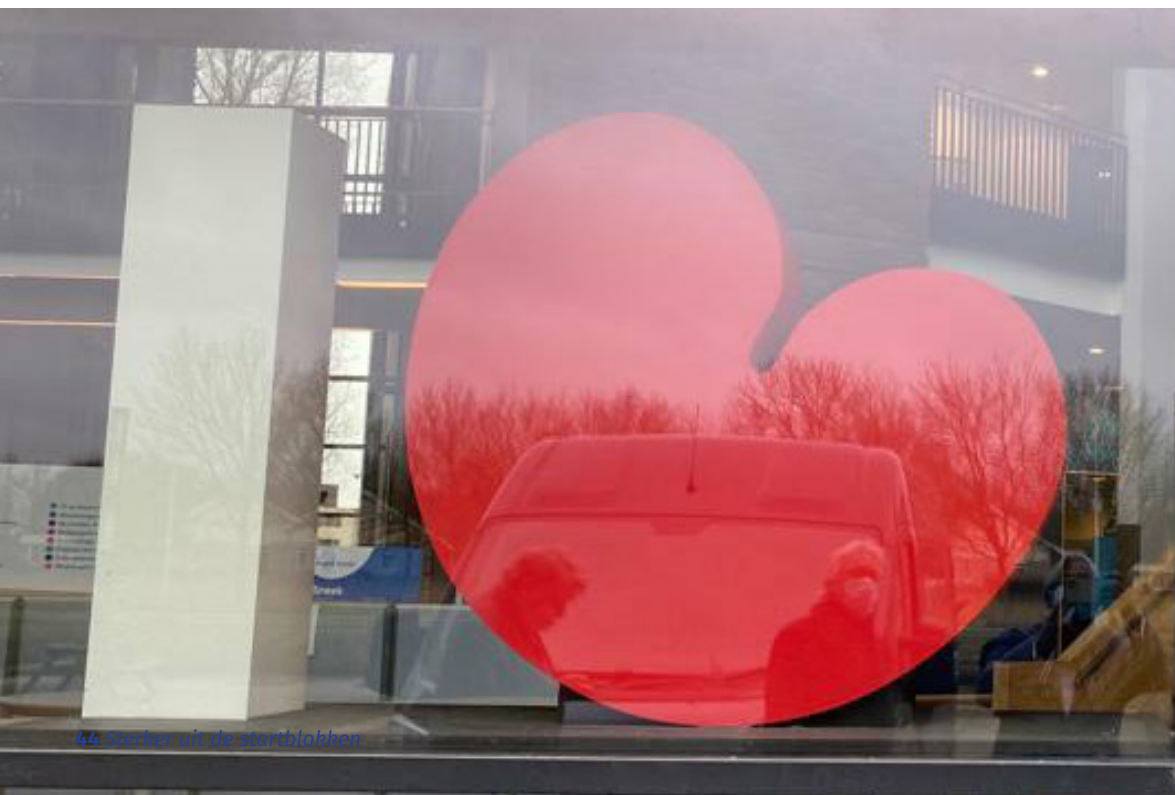
Waar herken je je in?	% (n=) studenten met herkenning
Ik help mijn familie (bijv. computerhulp opa)	81,6% (257)
Ik spreek anderen aan op asociaal gedrag	40,6% (128)
Ik doe vrijwilligerswerk	14,0% (44)
Ik doe eigenlijk niks voor de samenleving	11,1% (35)
Ik laat mijn afval te vaak achter op straat	4,8% (15)

Bedoeling 4: zinnvolle bijdrage samenleving

Documentenonderzoek

Deze bedoeling weerspiegelt deels de economische dimensie van burgerschap (2), maar gaat over meer. Naast de bereidheid en het vermogen om een bijdrage te leveren aan het arbeidsproces en aan de arbeidsgemeenschap, gaat het erover dat studenten zich gehoord en gezien voelen (5). Dat ze geloven dat ze als mbo'er met hun toekomstige beroep een zinnvolle bijdrage kunnen leveren aan de samenleving.

Evaringen van studenten

Op basis van de focusgroepen lijken de meeste studenten te geloven dat ze met hun toekomstige beroep een zinvolle bijdrage aan de samenleving kunnen leveren. Wel lijken er verschillen tussen vakgebieden te bestaan, zoals administratief medewerker en verpleegkundige. Het lijkt alsof deze bedoeling binnen ROC Friese Poort voornamelijk terugkomt binnen de beroepsopleidingen, maar dat het vak burgerschap er zelf ook een bijdrage aan kan leveren.

De digitale vragenlijst bevestigt de gedragingen die studenten ook tijdens de focusgroepen noemden rondom dit thema.

Tabel 5. Gedragingen bedoeling zinvolle bijdrage samenleving

Waar herken je je in?	% (n=) studenten met herkenning
Ik heb vertrouwen in mijn toekomst	50,2% (158)
Ik kan veel betekenen met het vak dat ik nu leer	40,6% (128)
Ik voel me geaccepteerd in de samenleving	32,7% (103)
Ik studeer alleen om geld te verdienen	26,0% (82)
Mijn bijdrage doet er toch niet toe	7,9% (25)

Bedoeling 5: perspectief andersdenkenden

Documentenonderzoek

Deze bedoeling weerspiegelt elementen uit de politiek-juridische en sociaal-maatschappelijke dimensie van burgerschap (2). De student herkent en erkent de basiswaarden van onze samenleving zoals mensenrechten en acceptatie van diversiteit (onder meer etnisch, religieus, seksueel en gender) en leert omgaan met waardendilemma's. Deze bedoeling gaat ook over empathie, tolerantie, het open kunnen staan voor andersdenkenden (ook al ben je het ermee oneens), en politieke diversiteit.

Evaringen studenten

Studenten geven aan dat discussies in de klas inzicht geven in het perspectief van anderen. Het vak burgerschap helpt studenten uit hun eigen 'leefwereld' te stappen en faciliteert een kennismaking met andere perspectieven.

Wederom bevestigt de digitale vragenlijst de gedragingen die studenten ook tijdens de focusgroepen noemden rondom dit thema.

Tabel 6. Gedragingen bedoeling perspectief andersdenkenden

Waar herken je je in?	% (n=) studenten met herkenning
Ik probeer me in te leven in anderen	49,8% (157)
Ik spreek geregeld mensen uit andere culturen	31,4% (99)
Eigenlijk verdiep ik me nooit in mensen met andere opvattingen	27,3% (86)
Ik verdiep me in andere culturen (bijv. lezen, tv, internet, boeken)	21,6% (68)
Ik stoor me aan mensen met een ander geloof	6,0% (19)

Samenvattend – Bedoelingen

In samenspraak met het College van Bestuur van ROC Friese Poort zijn de bedoelingen van het vak burgerschap verhelderd. De vijf belangrijkste bedoelingen zijn: ‘politiek’, ‘kritische denkvaardigheden’, ‘medeverantwoordelijkheid samenleving’, ‘zinvolle bijdrage samenleving’, en ‘perspectief andersdenkenden’. Gedragingen waar studenten zich al dan niet in herkennen, geven inzicht hoe studenten zich tot de bedoelingen van ROC Friese Poort verhouden. De bedoelingen van dit onderzoek zijn zowel een resultaat als methodologische stap. De bedoelingen helpen om de effectiviteit van het vak burgerschap en de beweging bij studenten te meten.

Dimensie 4: Beweging en betekenis – Kunnen wij zien dat wij echt van betekenis zijn?

Focusgroepen docenten

Docenten spraken met veel bevoegenheid over het burgerschapsonderwijs en benadrukten het belang ervan. Niet alle docenten hadden direct helder wat zij met het onderwijs wilden bereiken. In het algemeen spraken docenten met enige voorzichtigheid over de effectiviteit van het burgerschapsonderwijs dat zij verzorgen. Wel hadden de meeste docenten voorbeelden van hoe bepaalde studenten zijn veranderd door het burgerschapsonderwijs, zoals de volgende quotes illustreren:

“Wij hadden een gastles van een ex-tbs’er. Die had iemand neergestoken. Wij waren met grondrechten bezig en iemand was van mening dat de doodstraf er moest komen. Dan horen ze iemand die nu heel goed bezig is. Dat is heel heftig en komt wel binnen, want eigenlijk vonden ze dus dat hij de doodstraf moest krijgen. Je ziet hun denken dus wel veranderen.”

“Ik heb een jongen voor ogen die heeft het een en ander aan strafblad. Die is toevallig gisteren geslaagd. En wat hij gisteren aan de telefoon zei was van: Meneer [Naam], ook door de gesprekken met u, en in de klas, heb ik wel leren respect te krijgen voor andere meningen, waardoor ik nu niet meer losga.”

“Over veel maatschappelijke onderwerpen gaan we in discussie met de klas. Dan zie je wel dat ze anders naar bepaalde dingen gaan kijken omdat hun klasgenoot iets zegt.”

Docenten noemden twee belangrijke redenen om terughoudend te zijn over de effectiviteit. Allereerst gaven docenten aan dat studenten een verschillend vertrekpunt hebben. Voor studenten die thuis al veel meekrijgen van politiek kan het onderwijs een andere impact hebben dan voor iemand van wie de ouders geen politieke interesse hebben of nieuwkomers zijn in Nederland. Ook noemden docenten dat de effectiviteit van het onderwijs pas na vele jaren zichtbaar kan worden. Ze gebruikten daarvoor de metafoor van een zaadje planten:

“Er is een oud-student, die zit nu in de gemeenteraad. En of dat nou komt omdat die mijn burgerschapslessen heeft gevolgd, nou die illusie heb ik niet. Maar hij heeft wel een heel andere wending gemaakt in zijn leven, en wie weet dat ik dat zaadje wel in de grond heb gestopt en die is gaan groeien.”

Focusgroepen studenten & begeleide vragenlijst

In deze sectie staan we specifiek stil bij de beweging en betekenis van studenten op elke bedoeling. Dit doen we door steeds kort stil te staan bij de focusgroepen en de drie kernvragen uit de begeleide digitale vragenlijst. In de focusgroepen participeerden 41 studenten, waarvan 27 zich identificeerden met het mannelijke en 14 met het vrouwelijke geslacht. De meest voorkomende opleidingsrichtingen van studenten uit de focusgroepen waren ‘Verpleegkunde’, ‘Financiële administratie’, ‘Retail’, ‘Tandartsassistent’, en ‘Bouw & Infra’. De tabel op de volgende pagina presenteert de demografische kenmerken van de 315 studenten die de vragenlijst volledig hebben ingevuld.

Tabel 7. Demografische kenmerken studenten begeleide digitale vragenlijst

Demografische kenmerken		%(n=) studenten (totaal n=315)
Locatie	Drachten	54,0% (170)
	Leeuwarden	27,3% (86)
	Emmeloord	10,2% (32)
	Sneek	8,6% (27)
Opleidingsrichting	Maatschappelijke zorg	18,1% (57)
	Bouw & Infra	12,1% (38)
	Verpleegkunde	8,9% (28)
	Beveiliging	8,3% (26)
	Haarverzorging	7,0% (22)
	Leidinggevende keuken	6,7% (21)
	Verzorgende IG	5,7% (18)
	Apothekersassistent	5,1% (16)
	Doktersassistent	5,1% (16)
	Marketing & Communicatie	3,8% (12)
	Software developer	3,8% (12)
	Tandartsassistent	3,8% (12)
	Veiligheid & Vakmanschap	3,8% (12)
	Financiële administratie	3,2% (10)
	Retail	3,2% (10)
	Verkoopspecialist	1,6% (5)
Jaar opleiding	Jaar 1	66% (208)
	Jaar 2	29,5% (93)
	Jaar 3	3,5% (11)
	Anders	1,0% (3)
Uur burgerschap p.w.	1 uur	63,8% (201)
	2 uur	27,9% (88)
	Anders	8,3% (26)
Geslacht	Man	42,2% (133)
	Vrouw	56,2% (177)
	Anders	1,6% (5)

De secties hieronder gaan in op de beweging en betekenis van studenten ten aanzien van elke bedoeling. Bij elke bedoeling worden de resultaten van de focusgroepen en de belangrijkste uitkomsten van de begeleide digitale vragenlijst gepresenteerd.

Bedoeling 1: politiek

Tijdens de focusgroep leek de effectiviteit van het vak burgerschap op dit thema zich vooral te uiten in kennisvergaring, het opwekken van interesse, en het op de hoogte blijven van maatschappelijke ontwikkelingen. Studenten gaven aan dat ze door het vak burgerschap meer inzicht kregen in hoe de politiek in Nederland werkt. Ook gaven ze aan dat als ze getriggerd werden door onderwerpen van persoonlijk interesse, ze naar aanleiding van de les verdiepend onderzoek deden.

“De informatie die ze [de docent] geeft, ja je neemt wel iets mee. Hiervoor had ik helemaal geen verstand van politiek en nu toch wel iets meer.”

“Ze [de docent] betreft dan zeg maar het nieuws van vandaag erbij, dus dan word je wel een beetje op de hoogte gehouden.”

Tabel 8. Kernvragen bedoeling politiek

Vragen uit begeleide vragenlijst	% (n=) studenten 'helemaal eens' en 'eens' totaal = 315
Ik vind het belangrijk om met politiek bezig te zijn	30,8% (97)
Ik vind dit belangrijker door wat ik heb meegemaakt bij ROC Friese Poort	14,9% (47)
[Indien 'helemaal eens' of 'eens' bij vorige vraag] Het vak burgerschap heeft eraan bijgedragen dat ik politiek belangrijker vind	68,1% (32/47)

Bedoeling 2: kritische denkvaardigheden

De effectiviteit van het vak burgerschap op deze bedoeling kwam duidelijk naar voren tijdens de focusgroepen. Studenten gaven concrete voorbeelden van hoe burgerschap heeft bijgedragen aan hun kritische denkvaardigheden. Ze noemden dat discussies in de klas hebben bijdragen aan hun argumentatievaardigheden. Ook kwam het op waarde leren schatten van (digitale) informatie duidelijk voren.

“Door burgerschap leer je om je mening te onderbouwen. Je leert om argumenten te bedenken over waarom jij iets vindt. [Gebruik je dat ook?] Ja in het normale leven denk je er ook wel veel dieper bij na.”

“Ik heb een opdracht gehad om betrouwbare bronnen te zoeken over Corona. Toen ben ik erachter gekomen: Wikipedia is niet echt een betrouwbare bron. Je moet gewoon naar de schrijver zoeken en het CV bekijken; is het iemand die verstand heeft van wat hij opschrijft.”

Tabel 9. Kernvragen bedoeling kritische denkvaardigheden

Vragen uit begeleide vragenlijst	% (n=) studenten 'helemaal eens' en 'eens' totaal = 315
Ik vind het belangrijk om een goed onderbouwde mening te hebben	82,9% (261)
Ik vind dit belangrijker door wat ik heb meegemaakt bij ROC Friese Poort	15,2%% (48)
[Indien 'helemaal eens' of 'eens' bij vorige vraag] Het vak burgerschap heeft eraan bijgedragen dat ik het belangrijker vind om een goed onderbouwde mening te hebben	70,8% (34/48)

Bedoeling 3: medeverantwoordelijkheid samenleving

De toegevoegde waarde van het vak burgerschap op deze bedoeling was ietwat lastig te duiden op basis van de focusgroepen. Uit de gesprekken bleek dat studenten zich op verschillende manieren inzetten voor de samenleving, maar dat ze dit niet direct associëren met burgerschap. Studenten noemden bijvoorbeeld bezigheden zoals het helpen van naasten, vrijwilligerswerk bij de sportclub, en afval opruimen met de buurt. In hoeverre dit toe te schrijven is aan het vak burgerschap is onduidelijk.

“We doen het maatjestract. Daar moesten we twee weken lang een wildvreemde helpen, maar dat doen we wel te weinig. Het is zo leuk om te doen en daar leer je dingen van.”

“Wij leren bijvoorbeeld minder kleren kopen, minder shampoo gebruiken, voor de natuur. Dat is goed voor ons en goed voor de natuur.”

Tabel 10. Kernvragen bedoeling medeverantwoordelijkheid samenleving

Vragen uit begeleide vragenlijst	% (n=) studenten 'helemaal eens' en 'eens' totaal = 315
Ik vind het belangrijk om me in te zetten voor de samenleving	66,3% (209)
Ik vind dit belangrijker door wat ik heb meegemaakt bij ROC Friese Poort	15,9%% (50)
[Indien 'helemaal eens' of 'eens' bij vorige vraag] Het vak burgerschap heeft eraan bijgedragen dat ik het belangrijker vind om me in te zetten voor de samenleving	70,0% (35/50)

Bedoeling 5: perspectief andersdenkenden

Studenten gaven aan meer inzicht te krijgen in de perspectieven van anderen door het vak burgerschap. Discussies in de klas dragen daaraan bij. Het vak burgerschap helpt studenten uit hun eigen 'bubbel' te stappen en faciliteert een kennismaking met andere perspectieven.

“Omdat wij in een klas zitten met verschillende culturen en mensen met verschillende achtergronden, dan zijn er veel verschillende meningen en ontstaan sneller discussies. Ik vind het leuk om te zien dat dat door die les burgerschap ontstaat. Want normaal heb ik dat niet aangezien ik in een vriendengroep zit met mensen die eigenlijk een beetje hetzelfde denken als ik, dus dat is wel een toevoeging.”

“[zonder burgerschap] Dan weet je niet hoe mensen erover denken, dan ben je meer gesloten over hoe je over iets denkt of wat doen ook. Dus het [vak burgerschap] helpt wel om je te openen ten aanzien van over bepaalde onderwerpen.”

Tabel 12. Kernvragen bedoeling perspectief andersdenkenden

Vragen uit begeleide vragenlijst	% (n=) studenten 'helemaal eens' en 'eens' totaal = 315
Ik vind het belangrijk om mij te verdiepen in mensen die anders zijn dan ik (bijv. vluchtelingen, andere geaardheid, religie)	44,8% (141)
Ik vind dit belangrijker door wat ik heb meegemaakt bij ROC Friese Poort	15,2% (48)
[Indien 'helemaal eens' of 'eens' bij vorige vraag] Het vak burgerschap heeft eraan bijgedragen dat ik het belangrijker vind om mij te verdiepen in mensen die anders zijn dan ik	79,2% (38/48)

Overzichtstabel begeleide vragenlijst

Onderstaande tabel toont de scores op de drie kernvragen uit de begeleide vragenlijst voor alle bedoelingen. De tabel geeft weer hoeveel studenten (n=315) rapporteren de bedoeling belangrijk te vinden, of ze dit thema belangrijker zijn gaan vinden door ROC Friese Poort, en als ze dit belangrijker zijn gaan vinden, of dit toe te schrijven is aan het vak burgerschap.

Tabel 13. Overzichtstabel kernvragen bedoelingen

Bedoelingen	Belangrijk	Verandering ROC FP	Verandering burgerschap
Politiek	30,8% (97)	14,9% (47)	68,1% (32/47)
Kritische denkvaardigheden	82,9% (261)	15,2% (48)	70,8% (34/48)
Medeverantwoordelijkheid samenleving	66,3% (209)	15,9% (50)	70,0% (35/50)
Zinnvolle bijdrage samenleving	78,4% (247)	36,8% (116)	48,3% (56/116)
Perspectief andersdenkenden	44,8% (141)	15,2% (48)	79,2% (38/48)

De verzamelde kwalitatieve en kwantitatieve data geven een indruk van de beweging en betekenis van studenten ten aanzien van de vijf geïdentificeerde bedoelingen. Omdat er nog geen referentiecijfers van andere scholen beschikbaar zijn, is het moeilijk te duiden of de gerapporteerde verandering van studenten door het burgerschapsonderwijs 'goed' of 'slecht' is. Om meer duiding aan de resultaten te geven is een expertgroep georganiseerd, waarin deskundigen uit het veld een normatief oordeel vormden over de effectiviteit van het burgerschapsonderwijs van ROC Friese Poort.

Expertgroep en normatief oordeel per bedoeling

Een expertgroep is georganiseerd om tot een normatief oordeel te komen over de toegevoegde waarde van het burgerschapsonderwijs. Deelnemers aan de expertgroep waren:

Anita de Moor
Projectleider
Kennispunt MBO
Burgerschap

Ellen Gunnewijk
Lerarenopleider
en onderzoeker
Hogeschool van Arnhem
en Nijmegen (HAN)

Joan Nunnely
Gemeenteraadslid
D66 Rotterdam en
ondernemer

Joeri Baarda
Hogeschooldocent
lerarenopleiding en
onderwijskundige
Hogeschool Utrecht
(HU)

Wiecher de Vreeze
Strategisch adviseur
persoonlijke
ontwikkeling student
ROC Zadkine

Pieter Baay
Onderzoeker en
adviseur
Praktijkinnovatie
in het mbo
(Onderwijs124, HKU)

Arjo Klamer
Onderzoeksteam
IVMR, AethiQs

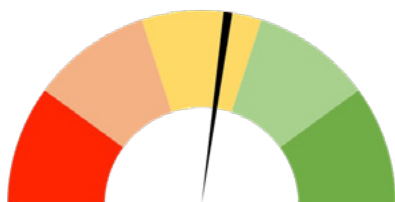
Maarten Debets
Onderzoeksteam
IVMR, AethiQs

Tijdens de expertgroep kregen deelnemers inzicht in de resultaten van het onderzoek. Elke deelnemer kreeg een boekje met informatie over de focusgroepen, in welke gedragingen studenten zich herkennen, en de resultaten uit de begeleide vragenlijst. Indien gewenst, gaven de leden van het onderzoeksteam nadere toelichting op het onderzoek. Elke deelnemer kreeg de tijd om zich te verdiepen in de onderzoeksgegevens en een eigen oordeel te vellen over elke bedoeling op een vijfpuntsschaal:

1. Helemaal niet goed
2. Niet goed
3. Matig
4. Goed
5. Heel erg goed

Vervolgens lichtte elke expert het eigen oordeel toe en werd er plenair gediscussieerd over de toegevoegde waarde van het burgerschapsonderwijs voor de betreffende bedoeling. Tijdens de discussie met experts werden de resultaten in een bredere context geplaatst om tot een eindoordeel te komen. Na de discussie konden de experts overwegen om hun oordeel aan te passen. Hieronder presenteren we het eindoordeel van de expertgroep per bedoeling.

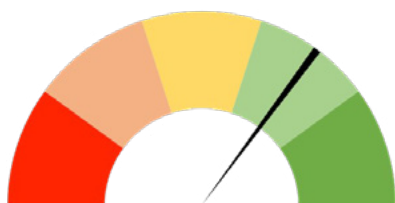
Bedoeling 1: politiek

Gemiddelde = 3,25
Standaarddeviatie = 0,46
Spreiding = Matig (3) – Goed (4)

- Landelijke ontwikkelingen zoals de toeslagenaffaire, coronacrisis en boerenprotesten werken mogelijk in negatieve zin door in de onderwijspraktijk.
- Op dit thema is winst mogelijk. Zo zou een streven kunnen zijn dat iedere student een stemwijzer heeft ingevuld, in dit onderzoek 46%.
- Sommige experts vonden de omvang van de verandering op deze bedoeling ietwat beperkt.
- Andere experts gaven aan dat de omvang ten opzichte van de Randstedelijke context vermoedelijk best hoog is.
- Er is een indruk dat studenten op deze bedoeling nog veel hangen aan de denkbelden van hun ouders.
- In verhouding tot het hoger onderwijs is de politieke participatie van mbo-studenten nog beperkt.

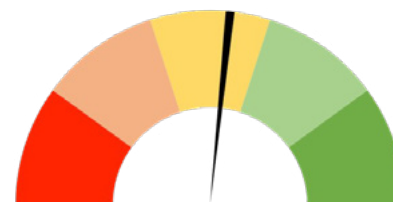
Bedoeling 2: kritische denkvaardigheden

Gemiddelde = 4,00
Standaarddeviatie = 0
Spreiding = Goed (4)

- De experts beoordeelden de indrukken uit de focusgroepen als positief.
- Uit de gedragingen merkten experts op dat studenten vragen durven te stellen, daar begint het mee.
- Ook merkten de experts op dat veel studenten (82,9%) kritische denkvaardigheden belangrijk vinden. Met deze hoge baseline, is het een verdienste van ROC Friese Poort dat studenten alsnog verandering rapporteren.

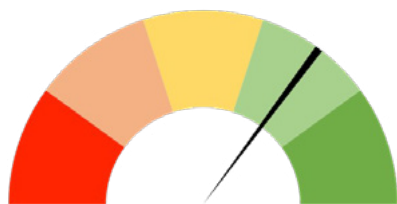
Bedoeling 3: medeverantwoordelijkheid samenleving

Gemiddelde = 3,13
Standaarddeviatie = 0,83
Spreiding = Niet goed (2) – Goed (4)

- ROC Friese Poort organiseert diverse activiteiten waarmee impact op de samenleving wordt bereikt. De gedragsverandering bij studenten lijkt echter ietwat beperkt. Het kan zijn dat deze activiteiten nog niet gemeengoed zijn binnen het onderwijsprogramma van ROC Friese Poort. Studenten gaven namelijk wel aan deze activiteiten te waarderen.
- Gezien de ambities van ROC Friese Poort en de moeite die ze steekt in diverse activiteiten is de gerapporteerde verandering volgens experts op dit thema matig.
- Er is winst te behalen door de persoonlijke leefwereld van studenten te linken aan burgerschap. Daar wordt nu nog te weinig naar gevraagd. Experts vonden het verrassend dat studenten vrijwilligerswerk niet direct relateren aan burgerschap.
- De experts bespraken dat studenten vooral vanuit hun eigen kring bijdragen, bijvoorbeeld hulp aan familieleden. Mooi startpunt of onvoldoende effectief?

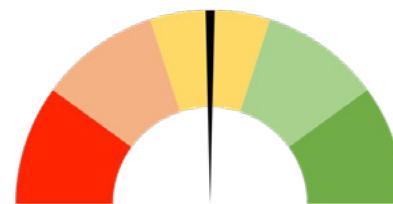
Bedoeling 4: zinvolle bijdrage samenleving

Gemiddelde = 4
Standaarddeviatie = 0
Spreiding = Goed (4)

- Op deze bedoeling is de impact van ROC Friese Poort het grootst: 36,8% rapporteert verandering.
- De experts waren positief over de score, zeker gezien landelijke onderzoeken onder mbo-studenten op dit thema.
- Echter, de invloed van het vak burgerschap op dit thema lijkt ietwat beperkt.
- Experts vinden dit een kracht en noemden dat het duidt op een collectieve verantwoordelijkheid.
- Sommige experts noemden dat uit de gedragingen van studenten blijkt dat er nog een slag te winnen is op het gebied van acceptatie van mbo'ers in de samenleving.
- Ten opzichte van andere scholen lijkt ROC Friese Poort het op dit thema goed te doen.

Bedoeling 5: perspectief andersdenkenden

Gemiddelde = 3
Standaarddeviatie = 0,76
Spreiding = Niet goed (2) – Goed (4)

- Sommige experts vonden de gerapporteerde verandering matig gezien het belang van deze bedoeling en de ambities van ROC Friese Poort.
- Tegelijkertijd vonden anderen dat voorbeelden uit de focusgroepen de toegevoegde waarde van het vak burgerschap duidelijk toonden.
- Ook werd genoemd dat verandering bewerkstelligen op dit thema veel vraagt van de didactische vaardigheden en gesprekstechnieken van docenten.
- Wellicht is het door de provinciale context van ROC Friese Poort lastiger om impact te bereiken op deze bedoeling, ten opzichte van scholen in meer stedelijke gebieden.

Samenvattend – Beweging en betekenis

Op basis van de data-analyse is ROC Friese Poort in meer of mindere mate effectief op elke bedoeling. De focusgroepen geven kwalitatief inzicht met goede voorbeelden uit de onderwijspraktijk. Deze goede voorbeelden zijn een indicatie dat ROC Friese Poort op de goede weg is, maar ze zijn soms exemplarisch en vertegenwoordigen de onderwijspraktijk nog niet in de breedte. De resultaten van de begeleide vragenlijst bevestigen dit beeld. De expertgroep hielp om de resultaten betekenis te geven. Op basis van dit onderzoek is het burgerschapsonderwijs van ROC Friese Poort het meest effectief op de bedoelingen 'zinvolle bijdrage samenleving' en 'kritische denkvaardigheden'.

Bevindingen over het functioneren van de onderwijspraktijk

De vaardigheden van docenten zijn doorslaggevend

Een bevinding die consistent en veelvuldig terugkwam in de gesprekken met stakeholders, docenten en studenten is dat de vaardigheden van docenten doorslaggevend zijn voor de effectiviteit van het burgerschapsonderwijs. Studenten hekelden docenten die hen proberen te overtuigen van een mening, die het onderwijs langdradig en te theoretisch vormgeven, en waarbij ze alleen maar moeten luisteren. Aan de andere kant prezen studenten de docenten die zich kwetsbaar durven op te stellen, die vragen stellen, onderwerpen met respect en humor brengen, en aansluiten op de beroepspraktijk en actualiteit. Docenten bevestigden dit beeld en benoemden dat de relatie aangaan met studenten cruciaal is, alsook de individuele motivatie, didactische en gespreksvaardigheden om discussies goed te kunnen begeleiden, en de flexibiliteit om in te spelen op de actualiteit. Onderstaande quotes van studenten en docenten (laatste twee) illustreren dit beeld.

“Ik vond het wel een leuk vak, mede door de docent. We hadden een leuke docent die het onderwerp leuk bracht, zodat wij werden aangespoord om mee te discussiëren. Als de leraar zich verdiept in zijn leerlingen, dan doet hij het vanaf het begin al goed en dan krijg je betere gesprekken.”

“De uitleg is altijd heel langdradig en er wordt eigenlijk heel weinig gevraagd hoe wij erover denken. Dan ben ik er al snel klaar mee. Je wil ook als volledige klas serieus genomen worden.”

“Het kennisrepertoire of vaardighedenrepertoire van de docent burgerschap vind ik doorslaggevend.”

“[Wat zijn de belangrijkste vaardigheden van een docent burgerschap?] Nou dat je je kwetsbaar op durft te stellen, dat je flexibel bent, dat je in staat bent om de juiste vragen, open vragen, te stellen. Om dus inderdaad zelf ook vanuit verschillende perspectieven te kijken en dus ook begrip te hebben voor verschillende perspectieven, kennis van bepaalde religies.”

Ondersteuning docenten & organisatie

Uit de gesprekken met docenten bleek dat het geven van het vak burgerschap geen gemakkelijke opgave is. Ze gaven het belang aan van goede scholing in de benodigde didactische vaardigheden en gesprekstechnieken. Ook zagen docenten de meerwaarde van het gesprek met elkaar aangaan. Dat geeft inzicht in de bedoeling van het burgerschapsonderwijs en stimuleert verbetering door het delen van goede voorbeelden.

Hoewel de ideale docent gemakkelijk te schetsen is aan de hand van de gesprekken, is de realiteit dat docenten zich in verschillende fases van hun professionele ontwikkeling bevinden. Binnen ROC Friese Poort wordt nagedacht over hoe docenten in verschillende fases zo goed mogelijk te ondersteunen. Binnen sommige vestigingen is daarover al goed nagedacht. Daar geeft een curriculum met bijbehorende boekhoofdstukken houvast aan docenten met minder ervaring, en hebben ervaren docenten de ruimte om meer flexibel in te spelen op de behoeftes van studenten.

Het lijkt alsof er nog een grote verscheidenheid zit in de organisatie van het burgerschapsonderwijs binnen de vestigingen van ROC Friese Poort. Daarnaast zijn de uren die docenten krijgen voor het vak burgerschap een belangrijke factor voor de kwaliteit van het burgerschapsonderwijs. Sommige docenten hebben voldoende ruimte, waar het voor anderen gaat om opvulling van de formatie. Sommige docenten vreessen voor hun autonomie en uitholling van het vak burgerschap als burgerschap een examenvak wordt en de richtlijnen vanuit de politiek worden aangescherpt. Onderstaande quotes gaan over de onderwijspraktijk.

“Ik denk dat elke lerarenopleiding veel aandacht moet hebben voor dat pedagogische stuk. Ik denk dat dat uiteindelijk misschien nog wel veel belangrijker is dan dat je een bepaald vak geeft.”

“Ik voel mij hier als docent burgerschap dusdanig vrij, dat ik kan inspelen op de behoefte van de student. Maar die vrijheid die durf ik ook te nemen, en ik voel ook dat ik die vrijheid mag nemen. Ik denk dat het heel belangrijk is dat je dat gevoel hebt. Dat je niet in een korset wordt gepropt, maar dat iedere docent zichzelf mag blijven.”

“Ik denk dat wat de student nodig heeft, dat wij dat ook nodig hebben: dat we met elkaar in gesprek blijven over dit soort dingen en dat je daarin van elkaar kan leren en dat je dan dingen gaat uitproberen. Want dat maakt het voor ons ook echt heel leuk om les te geven.”

De manier waarop lijkt belangrijker dan de precieze inhoud
Burgerschap is een vak waarin de maatschappij tot uiting komt in het klaslokaal. Het vraagt veel van docenten om zulke lessen goed te faciliteren, zeker bij controversiële onderwerpen. Hoewel studenten niet altijd gemotiveerd bleken voor het vak burgerschap, onderschreven ze wel het belang van bepaalde bedoelingen van het burgerschapsonderwijs. Ook toonden goede voorbeelden uit de focusgroepen dat studenten ook gemotiveerd en enthousiast kunnen zijn voor het vak burgerschap. Kritische succesfactoren zijn: 1) de vaardigheden van docenten, 2) aansluiten bij de beroepspraktijk, 3) aansluiten op de actualiteit en 4) een focus op 'doen'. De volgende quotes van studenten illustreren dit verder.

"We zijn een keer naar het gemeentehuis geweest, daar moesten we debatteren. Dat ging over een festival organiseren, daarvoor was een bepaald budget. Sommigen wilden dat hoger, anderen lager. Dat was wel interessant."

"Het zou wel leuker zijn als het actueel is. Dat er iets in de wereld gebeurt, en dat je daar burgerschap over krijgt, in plaats van dat je burgerschap krijgt over iets wat tien jaar geleden is gebeurd. Dan denk ik van ja, dat boeit mij niet zo heel veel, want dat is geweest."

"Het is veel leuker om met elkaar te debatteren, dan om gewoon op je laptop klik klik vragen in te vullen. Daar is geen zak aan. Maar kom met een onderwerp en we gaan discussiëren, dan wordt het interessant. Maar dat gebeurt nu niet."

Conclusies en aanbevelingen

Dit hoofdstuk presenteert de conclusies en aanbevelingen van dit waarden-gedreven evaluatieonderzoek. De hoofdbevindingen en aanbevelingen zijn gebaseerd op alle dataverzamelingen en -analyses. Hoofdbevindingen 1 en 2 gaan specifiek over de effectiviteit van het burgerschapsonderwijs ten aanzien van de vijf geïdentificeerde bedoelingen.

Hoofdbevinding 1: Het burgerschapsonderwijs is met name effectief op de bedoelingen 'zinnvolle bijdrage samenleving' en 'kritische denkvaardigheden'. Meer dan een derde van de studenten rapporteerde door ROC Friese Poort sterker te zijn gaan geloven dat ze met hun toekomstige beroep een zinnvolle bijdrage aan de samenleving kunnen leveren. Dat dit niet volledig toe te schrijven is aan het vak burgerschap werd als een kracht gezien. Het duidt op een collectieve verantwoordelijkheid van burgerschapsdocenten en vakdocenten op deze bedoeling. Hoewel het aantal studenten dat op kritische denkvaardigheden verandering rapporteerde minder groot was, gaven studenten tijdens de focusgroepen concrete voorbeelden van hoe het burgerschapsonderwijs heeft geholpen bij het ontwikkelen van kritische denkvaardigheden. Daarnaast gaf meer dan tachtig procent van de studenten aan deze bedoeling belangrijk te vinden. Des te indrukwekkender is de bevinding dat studenten kritische denkvaardigheden door het burgerschapsonderwijs nog belangrijker zijn gaan vinden.

Hoofdbevinding 2: Op de overige thema's te weten 'politiek', 'medeverantwoordelijkheid samenleving' en 'perspectief andersdenkenden' is het burgerschapsonderwijs enigszins effectief. Het aantal studenten dat verandering ten aanzien van deze bedoelingen rapporteerde is beperkt gezien de ambities van ROC Friese Poort.

Naast kennis over de effectiviteit ten aanzien van deze vijf bedoelingen, leverde dit evaluatieonderzoek inzichten op over het functioneren van de onderwijspraktijk. Hoofdbevindingen 3, 4 en 5 gaan hierover.

Hoofdbevinding 3: De vaardigheden van docenten zijn doorslaggevend voor de effectiviteit van het burgerschapsonderwijs. Uit de gesprekken met studenten en docenten blijkt dat een goede burgerschapsdocent beschikt over uitstekende didactische vaardigheden en gesprekstechnieken, zich kwetsbaar durft op te stellen, vragen stelt aan studenten, zich kan inleven in meerdere perspectieven, flexibel is, aansluit op de actualiteit, en onderwerpen met respect en humor brengt.

Hoofdbevinding 4: De manier waarop het burgerschapsonderwijs is vormgegeven lijkt nog belangrijker dan de precieze inhoud. Aansluiten op de beroepspraktijk en actualiteit met een focus op ‘doen’ is cruciaal.

Hoofdbevinding 5: Dat docenten het ‘waarom’ communiceren naar studenten lijkt belangrijk voor de effectiviteit van het vak burgerschap. Ook durven te vragen naar wat studenten buiten schooltijd doen en dit linken aan burgerschap kan de effectiviteit mogelijk bevorderen. Studenten doen vaak al veel, bijvoorbeeld vrijwilligerswerk, maar relateren dit onvoldoende aan burgerschap.

Ook leverde dit onderzoek informatie op over de besturingsfilosofie – cultuur, leiderschap, gedrag en houding – en reputatie van ROC Friese Poort op het gebied van burgerschapsvorming. Hoofdbevinding 6 en 7 gaan hierover.

Hoofdbevinding 6: Hoewel ROC Friese Poort een duidelijke missie en visie heeft over het burgerschapsonderwijs, kan de bedoeling en de communicatie daarover worden verhelderd. Stakeholders en docenten weten niet altijd wat er beoogd wordt met het burgerschapsonderwijs.

Hoofdbevinding 7: ROC Friese Poort is voorloper op het gebied van burgerschap. Het feit dat de school zich kwetsbaar opstelt en het burgerschapsonderwijs onafhankelijk laat evalueren draagt bij aan de relevantie en legitieme positie van de school.

De resultaten van dit waarden-gedreven evaluatieonderzoek bieden inzicht in de effectiviteit en het functioneren van de onderwijspraktijk. Het onderzoekstraject toont dat het evaluatieproces belangrijk is om gezamenlijk vast te stellen waarom we met het burgerschapsonderwijs bezig zijn. Het geeft aan dat de organisatie burgerschapsvorming belangrijk vindt en draagt bij aan de waardering van docenten en coördinatoren. Daarnaast geeft herhaling van het onderzoek én vergelijking met andere scholen meer betekenis aan de resultaten. De organisatie kan zo toetsen of verbeteracties effectief zijn. Op basis van deze argumenten komen wij tot aanbeveling 1.

Aanbeveling 1. Geef betekenis aan de resultaten door herhaling en vergelijking: De bevindingen van dit onderzoek geven een eerste inzicht in de effectiviteit van het burgerschapsonderwijs. Referentiecijfers op basis van vergelijkend onderzoek bij andere mbo-scholen geven meer betekenis aan de cijfers. Het volgen van studenten over de tijd en herhaling van dit onderzoek geeft specifiek en betrouwbaarder inzicht in de opbrengst van het burgerschapsonderwijs. Herhaling bevordert ook het denken van experts in de expertgroep. Op deze manier kunnen experts beter een normatief oordeel vormen over de staat van het burgerschapsonderwijs binnen verschillende scholen.

Aanbeveling 2, 3, 4 en 5 zijn erop gericht om het functioneren van de onderwijspraktijk te bevorderen. Deze aanbevelingen zijn met name gericht op coördinatoren en docenten burgerschap, maar ook op degenen in de positie om te investeren in docenten.

Aanbeveling 2. Investeer in de vaardigheden van docenten: Goed burgerschapsonderwijs staat of valt met de vaardigheden van docenten. Investeer in de didactische vaardigheden en gesprekstechnieken van docenten. ROC Friese Poort doet dit al via de Friese Poort Academie. Het is nodig om dit te blijven doen. Zorg voor een duidelijk bekwaamheidsprofiel en geef docenten voldoende vrije ruimte om invulling te geven aan het vak burgerschap.

Aanbeveling 3. Doen, Ontmoeten, Ervaren, Reflecteren: Richt burgerschap zo veel mogelijk op een praktische manier in. De voorgestelde onderwijsmethode gebaseerd op doen, ontmoeten, ervaren en reflecteren (visie ROC Friese Poort) lijkt goed te werken. Hierbij kan bijvoorbeeld per vakgebied aangesloten worden op actualiteiten in de beroepspraktijk. Dit vergt goede vaardigheden en flexibiliteit van docenten. Belangrijk is om na activiteiten en gebeurtenissen te reflecteren, zodat de geleerde lessen duidelijk worden.

Aanbeveling 4. Faciliteer actieve leerkringen: Coördinatoren en docenten burgerschap zouden kunnen investeren in het faciliteren van actieve leerkringen, waarbij ze het goede gesprek aangaan over de invulling en bedoeling van het vak burgerschap. Hierbij kunnen ze ervaringen uitwisselen en best practices delen, bijvoorbeeld door bij elkaar mee te kijken. Het is raadzaam om het perspectief van studenten een structurele plek te geven in deze bijeenkomsten. Digitale mogelijkheden kunnen benut worden om deze leerkringen te faciliteren.

Aanbeveling 5. Stimuleer verbetering: Deel dit onderzoeksrapport binnen de school en laat coördinatoren en docenten burgerschap eigen actiepunten formuleren om de kwaliteit van het burgerschapsonderwijs op lokaal niveau te verbeteren.

Ten slotte, aanbeveling 6 en 7. Deze aanbevelingen gaan over de besturingsfilosofie van ROC Friese Poort, met specifieke aandacht voor de fusieorganisatie.

Aanbeveling 6. Verstevig de bedoeling: Het is belangrijk dat het College van Bestuur en coördinatoren de visie over het vak burgerschap blijven uitdragen. Communiceer duidelijk wat het vak beoogt naar externe stakeholders, medewerkers en studenten. Zorg dat de visie nog meer gaat leven en een breed draagvlak krijgt binnen de school. Het College van Bestuur en de practor Brede Vorming zijn drijvende krachten binnen de school. Waak voor een zogenaamd 'key person risk'. Met andere woorden, zorg dat de kwaliteit van het burgerschapsonderwijs geborgd is bij het onverhoopt wegvallen van (één of meerdere van) deze personen. Goed risicomanagement is essentieel (21).

Aanbeveling 7. Samen sterker: De fusie tussen ROC Friese Poort en het Friesland College is in gang gezet. ROC Friese Poort heeft inmiddels een goed ontwikkelde visie op het vak burgerschap en weet dit ook uit te dragen. Het is belangrijk om te kiezen voor een duidelijke visie op het vak burgerschap bij de fusie, zodat er geen verwarring ontstaat over de bedoeling bij docenten, studenten en andere stakeholders.

Slotwoord

Jongeren zijn de toekomst. MBO-studenten zijn essentieel voor het functioneren van de Nederlandse economie en samenleving. ROC Friese Poort erkent dit: we leiden op voor een vak én het leven. De uitkomsten van dit onderzoek hebben meer inzicht gegeven in de effectiviteit van het burgerschapsonderwijs. Wij weten nu beter hoe onze benadering bijdraagt aan het realiseren van onze ambities. De aanbevelingen nemen wij ter harte. We zullen ons de komende jaren blijven inspannen om de kwaliteit van het burgerschapsonderwijs naar een nog hoger niveau te tillen. Ik wil alle studenten, docenten en stakeholders bedanken die dit onderzoek mogelijk hebben gemaakt. Daarnaast dank ik natuurlijk ook alle andere docenten en medewerkers van ROC Friese Poort die zich dagelijks inzetten voor goed onderwijs. Onze collectieve ambitie zetten wij voort om te zorgen dat onze studenten zich thuis voelen op school en in de samenleving en hier ook zelf aan willen en kunnen bijdragen.

Remco Meijerink

Voorzitter College van Bestuur ROC Friese Poort

Referenties

1. Dijkgraaf, R.H. (2022) Brief regering: Versterking burgerschapsonderwijs in het mbo. Tweede Kamer der Staten-Generaal.
2. Examen- en kwalificatiebesluit beroepsopleidingen WEB. Overheid.nl Wettenbank (website, geraadpleegd op 18-11-2022).
3. Tielman, K., Wesselink, R. en Den Brok, P. (2022) Tensions experienced by teachers of Dutch culturally diverse senior secondary vocational education and training: An exploratory study. International Journal of Training and Development.
4. Mudde, A.L. Burgerschap op het mbo in de aanloop naar de verkiezingen. Youngworks (website, geraadpleegd op 18-11-2022).
5. Goedhart, N.S., et al. (2022) “Ik ben maar een mbo’er”: Het mentaal welbevinden van mbo-studenten tijdens de coronacrisis. Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu, Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.
6. De Wit, J. Kansrijke beroepen. UWV (website, geraadpleegd op 18-11-2022).
7. Aantal studenten in het mbo. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (website, geraadpleegd op 18-11-2022).
8. Vogelzang, M. (2020) Burgerschapsonderwijs en het omgaan met verschil in morele opvattingen. Inspectie van het Onderwijs, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.
9. Van der Ploeg, P. (2015) Burgerschapsvorming anders: een pleidooi voor zakelijk onderwijs. Rijksuniversiteit Groningen.
10. Daas, R., Dijkstra, A.B. en De Kort, I. (2019) Verkenning instrumenten opbrengstgericht burgerschapsonderwijs. University of Amsterdam.
11. Guérin, L., et al. (2019) Burgerschap als uitdaging. ROC van Twente.
12. Bouwen aan de samenleving: Visie op het vak Burgerschap. ROC Friese Poort (2022).
13. Hooge, E.: Van Leeuwen, M. (2021) Grenzen stellen, ruimte laten. Onderwijsraad.
14. Onderzoekskader 2021 voor het toezicht op het middelbaar beroepsonderwijs. Inspectie van het Onderwijs, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2021).
15. Missie en Waarden. ROC Friese Poort (website, geraadpleegd op 18-11-2022).
16. Suchman, M.C. (1995) Managing legitimacy: Strategic and institutional approaches. Academy of Management. Academy of Management Review.
17. Gelijke waardering voor alle studenten en alle opleidingen. Rijksoverheid (website, geraadpleegd op 18-11-2022).
18. Vos, K. en Meijerink, R. (2022) Laat mbo-studenten op hun eigen manier iets voor deze wereld doen. Trouw.
19. Zonderop, Y. (2022) Je hoeft hier niet vanaf je zestiende rendabel te zijn. De Groene Amsterdammer.
20. Meijerink, R. en Baay, P. (2021) Het mbo heeft meer waarde(n) dan rendement voor de arbeidsmarkt. Trouw.
21. Gangadin, V. (2011-2016) Developing a methodology for designing and implementing Risk Appetite in the process of strategic decision making.

Het onderzoeksteam

Instituut Voor Maatschappelijke Relevantie, AethiQs B.V.

Prof. dr. Arjo Klamer
Wetenschappelijk leider

Dr. Vijay Gangadin MBA
Eindverantwoordelijke proces

Maarten Debets MSc
Uitvoerend projectleider

Dr. Pawan Bhansing
Onafhankelijk reviewer

Sep Ransijn MSc
Ondersteuning

Roos Verhoeven MSc
Ondersteuning

Camille Boormeester BSc
Ondersteuning

Het instituut voor Maatschappelijke Relevantie (IVMR) is het wetenschapsbureau van AethiQs. Het IVMR is gespecialiseerd in onderzoek naar vraagstukken rondom maatschappelijke relevantie. Vragen die het IVMR beantwoordt voor haar opdrachtgevers zijn: Waaruit kunnen wij onze maatschappelijke relevantie afleiden? En hoe kunnen wij onze maatschappelijke impact aantoonbaar maken? Ons uitgangspunt is dat het onderzoek handelingsperspectief geeft aan de organisatie: een waarde creërende aanpak. Daarvoor nemen wij de tijd om uw organisatie te leren kennen en maken we doorgaans gebruik van meerdere onderzoeksmethoden, zowel kwalitatief (bijv. focusgroepen) als kwantitatief (bijv. data-analyses). Ons team van wetenschappers, onderzoeksadviseurs en relevantieadviseurs voert integer en onafhankelijk onderzoek uit, ook als de resultaten niet in lijn liggen met de verwachtingen van de opdrachtgever. Met de uitkomsten van ons onderzoek kunnen bestuurders vanuit hun visie bouwen, besturen, beslissen en concreet sturen op maatschappelijke relevantie. Zij verstevigen daarmee hun bestaansrecht.

Alle personen die met quotes, foto en functie zijn opgenomen in dit rapport hebben hiervoor schriftelijke toestemming gegeven.

Disclaimer

Hoewel dit rapport met grote zorgvuldigheid is samengesteld, aanvaarden AethiQs B.V. en alle andere entiteiten, handelsnamen, labels, samenwerkingsverbanden, personen en praktijken die handelen onder de naam en verantwoordelijkheid van AethiQs, geen enkele aansprakelijkheid voor de gevolgen van het gebruik van de informatie uit deze uitgave zonder hun medewerking. De aangeboden informatie is bedoeld ter algemene informatie en kan niet worden beschouwd als advies. Niets uit dit rapport mag zonder akkoord van de schrijvers worden gebruikt, gedeeld of gekopieerd voor andere doeleinden. Alle rechten voorbehouden aan de schrijvers en AethiQs©. September 2022

November 2022

Sterker uit de startblokken

*Een waarden-gedreven
evaluatieonderzoek naar
de opbrengst van het vak
burgerschap in het mbo*

INSTITUUT VOOR
**Maatschappelijke
Relevantie**

Powered by AethiQs

www.IVMR.nl

www.AethiQs.nl

